

אחדות

XXIX. ÉVFOLYAM, 119. SZÁM • 2019. JÚNIUS • 500 Ft
5779. SZIVÁN • סיון תשע"ט • ב"ה

egység

ירחון יהדות הונגריה

MAGYAR ZSIDÓK LAPJA • EGYSÉGES MAGYARORSZÁGI IZRAELITA HITKÖZSÉG

AZ ÍRÓ, AKI DIVATBA HOZTA A ZSIDÓSÁGOT AMERIKÁBAN

Herman Woukra emlékezünk

TFILIN: A HOSSZÚ ÉLET TITKA

Kampány, applikáció, bank – mindent a tfilinről

BÉT MENÁCHEM: JOBBAT A JÓBÓL

NAHALKA ISTVÁN oktatáskutatót kérdeztük

KEDVES OLVASÓ!

Terjed mostanában egy képtípus az interneten az egyéni felelősségvállalásról. Háttérben valami szemetes táj, esetleg hulladékhegy látszik és a felirat nagyjából ez: egyedül kevés vagyok ahhoz, hogy változást idézzek elő – mondta 7,6 milliárd ember. Vagyis, ha mind felszednék a szemetünket magunk után, akkor varázslatos módon megszűnének a szeméthegek. Bár a klímaváltozásról és a környezetvédelemről is van mondanivalóm vallásos zsidóként, most csak a mém gondolatát szeretném kiemelni – azt, hogy mindannyiunkban ott van a szupererő, hogy változást idézzünk elő a világban.

Az *Egység* 119. száma két olyan férfit mutat be, akik a maguk módján mérhetetlen hatással voltak a világra. Egyrésztől ők maguk a munkájukkal változást hoztak, másrésztől olyan példát mutattak, amit egyes emberek milliói kezdtek el követni így vagy úgy. Kortársak is voltak, és többek ennél. Közös gyökerekből táplálkoztak, közös víziót követtek, de ehhez különböző utakat választottak. Ahol pedig útjaik találkoztak, ott szárba szökken és kivirágzott a közös törekvésük.

Az egyik férfi lubavicsi Rebbe, *Menáchem Mendel Schneerson* rabbi, aki a világ legtávolabbi zugaiba is eljuttatta a zsidóság fényét, aki az utolsó zsidónak is utánanyúlt, hogy felemelje, aki az oktatásról és az emberségről vallott nézeteivel a zsidó közösségen túl is mérhetetlen változást hozott létre. Jorcájtja alkalmából a zsidó férfiak számára elindított talán legátütőbb programját, a tflinkampányt és magát az imaszíjat mutatjuk be.

A másik férfi *Herman Wouk*, az író, aki miközben generációkat nyugözött le történeteivel, nem szűnt meg vallásos zsidónak maradni és sosem hagyott fel azzal a törekvéssel, hogy asszimilálódott felebarátait visszasegítse a gyökereikhez.

Ez a két férfi hatalmas változást hozott a világban, de könnyen mondhatjuk, hogy ami nekik ment, az nekünk nem fog: a mi szavunkon nem csüggnek haszid tömegek, a mi mondanivalónk nem jut el nyelvek tucatjain olvasók százezreihez. Úgyhogy hadd mutassak be valakit, aki nem egy hatalommal és befolyással bíró, Amerikában élő férfi. Hadd mutassak be egy kamaszlányt, itt Budapesten, aki maga sem hitte volna, hogy egy cselekedetével micsoda változást idéz elő.

Ez a lány a bát micvája alkalmából levágatta gyönyörű, hosszú haját, hogy parókat készítsenek belőle egy kemoterápián átesett kortársának. És arra kérte a rokonait, ismerőseit, szülei ismerőseit, hogy adjanak pénzt egy alapítványnak, akik szintén beteg gyerekeknek adnak parókat. A lány szava néhány hét alatt emberek százaihoz jutott el és a példáját követve összesen közel félmillió forint adomány gyűlt össze. Ez a lány – a lányom.

Példája jól mutatja, hogy egyetlen cselekedet megváltoztathatja a világot – a kezünkben van, hogy élünk-e a szupererőnkkel.

Steiner Zsófia
főszerkesztő

Előfizetés:

www.fizetes.zsido.com

Újságunk korábbi lapszámait a
www.zsido.com/egység
oldalon találja meg elektronikus formában.

További információért hívja
a **06 1 268 0183**-as telefonszámot.

BORÍTÓ

*Herman Wouk
és a lubavicsi Rebbe*

Fotó: JEM

egység MAGAZIN

Kiadja a Chábád Lubavits –
Zsidó Nevelési és Oktatási Alapítvány
Achdut magazine is published
by Chabad-Lubavitch
The Jewish Heritage Center of Hungary

1052 Budapest, Károlyi krt. 20.
Telefon/fax: (+36-1) 268-0183
E-mail: egyseg@zsido.com
Internet: www.zsido.com

FELELŐS KIADÓ:
Oberlander Báruch rabbi

FŐSZERKESZTŐ: Steiner Zsófia

ROVATVEZETŐK: Dénes Anna,
Cseh Viktor, Golubovics Martina

OLVASÓSZERKESZTŐ: Molnár Zsófia

TERVEZŐ-SZERKESZTŐ: Juhász Valéria

ISSN 1217-3223 (nyomtatott)
ISSN 1588-3223 (on-line)

A kiadvány szent szövegek részleteit
és magyarázatait tartalmazza.
Kérjük, ne dobja el!

TFILIN,
A HOSSZÚ ÉLET TITKA
„... a tfilin micvájának
betartása nem csupán
személyes ügy, hanem
az egész zsidó közösséget
érintő cselekedet.”

7. oldal

16. oldal

**A TERV, AMIT ISTEN ÉS A SZATMÁRI
REBBE IS TÁMOGATOTT**
„...ezeken a napokon levettem a cipő-
met, a zoknimat, feltekertem a nadrá-
gom szárát és addig törölgettem egy
ronggyal a medence sarkait, amíg már
mindenhol teljesen száraz nem volt.”

SMÚZ

- 21 A főszerkesztő levele
Mindenki tud változtatni
- 41 Hírek

REBBE

- 51 Kikkel szabad összefogni?
A Rebbe és Herman Wouk
levelezése egy közösségi
iskoláról

HOHMECOLÓ

- 71 Tfilin, a hosszú élet titka
- 91 Tfilin-kisokos
- 111 A nemzetközi tfilinbank már
tíz országban elérhető

JIDDISKÁJT

- 121 A terv, amit Isten és a szatmári
rebbe is támogatott
Az új női mikve megépítése
Oberlander Báruch rabbi írásai

KILE

- 161 Herman Wouk
Az író, aki divatba hozta
a zsidó vallást Amerikában

19. oldal

BÉT MENÁCHEM: JOBBAT A JÓBÓL
„Sokan nem tartják összeegyez-
tethetőnek a gyerekközpontúságot
és a Nemzeti Alaptantervben
rögzített tárgyi-lexikális ismeretek
átadását, de a Bét Menáchem az
élő példa, hogy ez sikerülhet.”

- 191 Bét Menáchem:
jobbat a jóból
Van úgy, hogy a szülő is
nyugodt lehet
Ónody-Molnár Dóra írása
- 221 Zoltai Bea: Hiány és jelenlét
– a pápai zsinagóga
Cseh Viktor írása
- 251 Kedves Én!
Interjú SZENTECZKI ZITÁVAL
- 281 A lubavicsi örökség
világszerte – magyar szemmel
Cseh Viktor írása

MISPÓHE

- 301 Sós hering és káposzta
– mit ettek az első haszidok?

ÉCESZGÉBER

- 321 Egy ember,
aki megváltoztatta a világot
Gondolatok a Rebbe
örökségéről
Megyeri András Jonatán írásai
- 341 Elisa védelmet nyújtó tfilinjé
– mese

KEDVEZŐEN FOGADTA A SORSOK HÁZA ÚJ KONCEPCIÓJÁT AZ IHRA

A Sorsok Háza új vezető testülete június 4-én ismertette a kiállítás új koncepcióját az IHRA (Nemzetközi Holokauszt Emlékezési Szövetség) küldöttei előtt Luxemburgban.

Az előadás során *Köves Slomó* rabbi és *Yitzhak Mais* kurátor, a jeruzsálemi Jad Vasem egykori történelmi igazgatója, felvázolta a készülő kiállítás irányvonalait, céljait és mindazokat a témákat, amelyeket fel kíván dolgozni. A beszámolóból kiderült, hogy a projekt új koncepcióját a Sorsok Háza új vezető testülete állította össze, és a terveknek néhány héttel korábban a magyar kormány is zöld utat adott.

„Tisztában vagyunk a korábbi kritikákkal. Fontos volt számunkra, hogy fokozott figyelmet fordítsunk valamennyi megjegyzésre, ami elhangzott, mert amikor a holokauszt emlékezetéről van szó, nem lehet helye külön utas vagy szektáriánus megfontolásoknak” – hangsúlyozta *Köves Slomó*.

BARHESZ FESZTIVÁL ÓBUDÁN

Idén az Óbudai zsinagóga látta vendégül a hagyományos Barhesz fesztivált – ami ezúttal igazi sokgenerációs családi mulatság lett az EMIH rendezésében. „A résztvevők nagy többsége családos volt. Sokan jöttek az Olajág Idősek Otthonából is, ők nem először vesznek részt a rendezvényeinken” – tudtuk meg *Rapi-Legény Zsuzsannától*, aki az Alef Kids részéről vett részt a szervezésben.

A *barchesz* nem csak egy kenyérféle, hanem a szombati és ünnepi asztalok díszé, a kidusok elengedhetetlen tartozéka – és mint ilyen, mély spirituális tartalommal is bír. A program háziasszonya, *Hurwitz Devorah Leah* rebbecen – aki hatgyerekes édesanyaként és gyakorló házasszonyként a barchesz sütés avatott szakértője – ezekbe a mélyebb jelentésrétegekbe is betekintést nyújtott a hallgatóságának.

A vendéglátásról az Óbudai zsinagóga csapata gondoskodott: a kemencéből áradó barcheszillattól megéhező résztvevőket finom, kóser falatok, a hirtelen kánikulától megszomjazókat limonádébár várta.

EGYÉVES LETT A WEISS MANFRÉD NÉPKONYHA

Egy évvel ezelőtt nyitotta meg kapuit az CEDEK EMIH Izraelita Szeretetszolgálatának Weiss Manfréd Népkonyhája. A Baross utcai konyha mellett ma már a Murányi utcában is várják a vendégeket. Egy év alatt több, mint félmillió adag ételt osztottak ki a két népkonyhán, melynek különlegessége, hogy munkatársaik között is vannak, akik itt kaptak esélyt az újrakezdesre. „Nemcsak ruhával vagy étellel lehet valakit támogatni, hanem azzal is, ha vissza tudjuk adni az önbecsülését” – hangsúlyozza a CEDEK-et vezető *Szilágyi Nóra*, kiemelve, hogy az elhivatott munkatársak és önkéntesek teszik ilyen sikeressé a népkonyhát.

A segítséghez sok segítséget is kapnak. A mostani egyéves évfordulót például adományba kapott deszszerttel tudták megédesíteni a vendégeknek. Ha ön is segíteni szeretne, keresse a Szeretetszolgálatot a 0630 352 0088-as telefonszámon.

HORDJANAK-E A ZSIDÓK KIPÁT NÉMETORSZÁGBAN?

A német kormány antiszemitizmus elleni küzdelemért felelős megbízottja májusban arra szólította fel a németországi zsidókat, hogy az erősödő antiszemitizmus miatt ne viseljenek kipát nyilvános helyeken.

A bejelentés sokkolta *Reuven Rivlin* izraeli államfő: „...mindez egy beismerése annak, hogy a zsidók nincsenek biztonságban német földön” – jelentette ki.

Május 28-ra változtatott álláspontján a német kormány: egy Izrael-ellenes rendezvény miatt a kormánybiztos arra szólította fel az embereket, hogy a szolidaritás nevében viseljenek kipát. „... ha a berlini Al-Quds nap alkalmából ismét tolerálhatatlan támadások történének a zsidók és Izrael ellen.”

Az ügyben megszólalt *Angela Merkel* is, aki szerint Németországnak szembe kell néznie a sötét erővel, amelyek egyre nagyobb támogatásra találnak.

„Az identitásunk elrejtése soha nem jelentett megoldást. Mindig büszkének kell lenni arra, hogy kik vagyunk” – nyilatkozta az eset kapcsán a berlini *Yehuda Teichtal* rabbi.

Kikkel szabad összefogni?

A REBBE ÉS HERMAN WOUK LEVELEZÉSE EGY KÖZÖSSÉGI ISKOLÁRÓL

A nemrégiben elhunyt híres íróról, Herman Woukról (életéről szóló írásunkat lásd a 16. oldalon) talán nem mindenki tudja, hogy nemcsak hogy ortodox zsidó volt, de lubavicsi haszid rabbi leszármazottja és a Rebbe nagy tisztelője is. Az alábbiakban egy levélváltásukból közlünk részleteket, melynek témája a zsidó oktatás volt. A levelek előzményében Herman Wouk a Rebbe véleményét kérte egy olyan közösségi összefogásban létrehozandó zsidó általános iskola megalapításáról, amelyben olyanokkal is együtt kellene működni, akik tagadják a Tóra isteni eredetét.

Kelt: 5745. ijar hó 4. (1985. április 25.)

Üdvözlés és áldás!

Úgy tűnik számomra, hogy némi zavarodottság mutatkozik a tervezett városi közösségi iskola megalapítása ügyében. Alább igyekszem megvilágítani az álláspontomat.

Szó sincs személyi problémákról vagy arról, hogy kinek van megfelelő képzése az oktatási munka irányításához. A probléma azzal a mozgalommal és az általa képviselt értékrenddel van, melyhez az érintett személy tartozik.

[...] fokozott óvatossággal kell a javaslatot megvizsgálni, különösképpen azért, mert a fiatal nemzedék oktatásáról van szó, iskoláskorú gyermekekről, akik rendkívül érzékenyek, s ezek az évek az egész életükre hatással lesznek majd, ahogy írva van: „Neveld az ifjút a maga útján, és majd idős korában sem tér el tőle.” [...]

A hatalmas felelősség miatt csupán egyetlen zsidó hozzáállás elfogadható, méghozzá az, hogy szigorúan a Tóra útját kövessük, mert az a zsidók igaz útmutatója az életben. Az élet Tórája és az igazság Tórája. A Rámbám és más döntvényhozók is egyértelműen foglaltak állást ez ügyben. Így szól a zsidó törvény:

„Aki azt mondja, hogy a Tóra vagy annak csak egyetlen betűje nem az Égből való vagy elveti a Tóra magyarázatait vagy a szóbeli tant – az megtagadja a Tórát.” (Maimonidész: A megtérés törvényei 3:8.) [...] Felesleges megemlíteni, hogy a zsidó törvények megtiltják az együttműködést az olyan szervezetekkel, melyek a fenti kategóriába esnek.

Elfogadhatatlan az a gondolatmenet, mely szerint a kezdetben hozott kompromisszumok hosszú távon kifizetődnek. A Tórát nem azért kapták az emberek, hogy kereskedjenek vele. Hasonlóképpen, nem áldozhatunk fel most egy gyermeket azért, hogy a jövőben majd megmentsünk egy másikat vagy akár többet. [...]

Ugyanakkor, a Tóra egyértelműen meghatározza a megtérést gyakorló zsidókkal kapcsolatos álláspontját: „Nincs olyan dolog, mely a megtérésnek ellent állhatna. Még az eltaszítottat se legyen eltaszítva Tőle”.

Ez természetesen vonatkozik az olyan zsidókra is, akik a szóban

forgó mozgalomhoz tartoznak vagy azzal azonosulnak. De mindaddig, amíg az adott személy nem utasította el a mozgalom ideológiáját, pláne, ha a mozgalom egyik vezető alakjáról van szó, nem lehet vele semmilyen vallási ügyben együttműködni, különösen az oktatás területén nem, bármilyen jó szándékkal is közeledjen.

Még ha zsidó törvények egy speciális esetben kivételt is tennének (s a jelen ügy egyáltalán nem ilyen), a lubavicsi mozgalom akkor sem élhetne ezzel a lehetőséggel, mert a kivétel hamarosan precedenssé, majd szabállyá válna minden olyan helyen, ahol a lubavicsi mozgalom oktatással foglalkozik. Ezenkívül sem a Tórára, sem a lubavicsi mozgalomra nem jellemző, hogy rejtegetné az álláspontját vagy más és más módon értelmezné a törvényeket a különböző városokban, a helyi körülményeknek megfelelően. [...]

Van egy további indok is, amiért emlékeztem D. I. rabbit arra a döntvényre, melyet neves rabbik és jesivavezetők hoztak, köztük Moshe Feinstein rabbi is [...]. Amikor New Yorkba érkezett, a helyi közösség haszidokból, mitnagedekből és más csoportokból állt. Amikor a különböző hagyományokat érintő kérdés merült fel, azt mondta, hogy minden csoport kövesse a maga tradícióit. Amikor azonban Isten nevének megszentelése vagy annak ellentéte forgott kockán, akkor nem ismert kivételt vagy kompromisszumot [...].

[...] Hadd folytassam egy igazán örömteli témával, s fejezzem ki ismét őszinte nagybecsülésemért, amiért olyan odaadóan támogatja D. rabbit és a városban kifejtett tevékenységét. Ön nem pusztán támogatója, hanem igazi partnere is. Mindez méltó ahhoz a támogatáshoz, melyet a lubavicsi mozgalom az Egyesült Államok más területein, a Szentföldön és egyéb helyeken folytatott munkájához nyújt. [...]

Az Örökkévaló adjon erőt Önnek, hogy tovább tudja erősíteni a tórahú zsidóság terjesztését, különös tekintettel a tórahú oktatásra, s ezáltal még nagyobb jutalomban legyen része, ahogy a Misna bölcsői is mondták: „Akik sokakat érdemhez juttat, védve van a bűnbeeséstől”. [...]

Nagybecsüléssel és áldással,

M. Schwartz

Herman Wouk válasza. Kelt: 5745. támuz 14. (1985. július 3.)

Tisztelt Rebbe!

Sokat gondolkodtam [...] leveléről, mely, mint minden írása, jelentős dokumentum. Nagyra értékelem és nagy megtiszteltetésnek érzem a kérdésemre adott azonnali és mindenre kiterjedő választát.

A vallásjoggal összefüggő témák, különösen egy olyan létfontosságú területen, mint az oktatás, természetesen meghaladják az átlagember kompetenciáját. Egyszerűen és őszintén írok, mert nagy fájdalmat érzek, amikor nagyszerű és tehetséges zsidó gyermekeket látok oktatás nélkül felnőni. A szüleik – gyakran jó szándék által vezérelve – kártékony mozgalmak tagjai, és maguk is a gyenge oktatás és a társadalom befolyásának áldozatai. Azt, hogy miként lehetne megtörni ezt a kört és ezt a lefelé tartó spirált, mely a hatalmas amerikai zsidó közösség jelentős részét sújtja, nem tudom megmondani. [...]

Természetesen nagyra értékelem azokat a jelentős autoritásokat, akik véleményét idézte és értem azt a hat pontot, melyben világossá tette álláspontját.

Szeretném továbbá megköszönni azokat a túlzó szavakat, melyekkel rendkívül szerény hozzájárulásomat értékelte e területhez, és őszinte hálámat kifejezni az áldásaiért.

Mint minden tisztelője a világon, én is hosszú életet és jó egészséget kívánok, hogy folytatni és erősíteni tudja inspiráló vezetői munkáját!

Tisztelettel,

Herman Wouk

A Rebbe válasza.

Kelt: 5745. év 15. (1985. augusztus 2.)

Béke és áldás,

[...] utalnék levelének arra a bekezdésére, melyben a tóraoktatás területén végzett „rendkívül szerény hozzájárulásáról” ír. Megkérdőjelezem ezt az önértékelést, méghozzá az elért eredmények alapján. Továbbá, a zsidóság jelentős része számára – s különösen az amerikai zsidóság számára – az Ön „rendkívül szerény hozzájárulása” többet jelent, mint egy rabbi vagy rebbe tevékenysége – nyilvánvaló okok miatt.

[...]

A kölcsönös egyetértés érdekében hajlandó vagyok elfogadni, hogy „rendkívül szerény hozzájárulásáról” írjon, de csak relatív értelemben, az Ön képességeit és jövőbeli tevékenységét figyelembe véve, melynek fényében a múltban végzett tevékenysége valóban eltörpül majd. [...]

A témánál maradva: nemrégiben olvastam egy híradásban egy másik „rendkívül szerény hozzájárulásáról”, amit a zsidó Biblia Braille-írással kiadásához nyújtott. [...]

A Báál Sém Tov híres tanítása alapján, mely szerint bármi, amit az ember meglát vagy meghall, az személyes üzenetet jelent a számára, veszem magamnak a bátorságot – s ritkán teszek ilyet –, hogy kéretlenül tanácsoljak valamit. Biztos vagyok benne, hogy függetlenül attól, hogy megfogadja-e vagy nem, nem veszi rossz néven tőlem.

Az a javaslatom – s nem több annál –, hogy a fent említett kezdeményezéshez tegyék hozzá a Kicur Sulchán Áruch azon fejezetét angol nyelven, mely tiszré hónappal foglalkozik, s az arra való, elul hónapi felkészüléssel. [...]

Amennyiben elfogadja javaslatomat és nekikezd a megvalósításának – a 119. zsoltár 63. mondata alapján –, én is szeretnék hozzájárulni a költségekhez, melyek megállapítását Önre hagyom, hiszen én nem vagyok tájékozott abban, hogy mennyibe kerül egy ilyen, Braille-írással készült könyv kiadása és terjesztése. Várom választát ezzel kapcsolatban.

Azazl zárom soraimat év hó 15-nek különleges napján, hogy az Örökkévaló adja meg az Ön és egész Izrael népe számára a beteljesülést, ahogyan áldott emlékü bölcseink is mondták: „Aki ad, annak adnak majd”.

Nagyrabecsüléssel és áldással,

M. Schwartz

A három levelet teljes terjedelmében elolvashatja a zsido.com oldalon.

TFILIN, a hosszú élet titka

Az áldott emlékü lubavicsi Rebbe, Menachem Mendel Schneerson 25 évvel ezelőtt, támuz hó 3-án (1994. június 12., idén július 3.) visszaadta lelkét az Örökkévalónak. Ez a nap emléknap lett a lubavicsi hászidok számára: az elmélyülés, a magunkba fordulás és az újra elköteleződés napja, melyből nem maradhatnak ki az imák és a jó cselekedetek sem. A Rebbe jorcájija alkalmából az egész zsidóságot felpezsdítő tfilinkampányát és annak főszereplőjét, az imaszíjakat mutatjuk be összeállításunkban. CHANA DEUTSCH ÍRÁSA

MINDEN TETT SZÁMÍT

A Rebbe számára minden egyes zsidó ember fontos volt a világon. Sőt, minden egyes ember minden egyes micvája fontos volt a számára, hiszen – ahogy a Talmud bölcsei mondták – a parancsolatok megtartása újabb parancsolatok megtartásához vezet, és ez hozza majd el a végső megváltást. A Rebbe a hatvanas évek végén – a hetvenes évek elején hirdette meg a micva-kampányait. A Rebbe nem egy teljes egész apró részeként tekintett a tórai parancsolatokra, melyeket csakis egységként lehet megtartani, hanem abban hitt, hogy minden micva kozmikus jelentőséggel bír, és előfordulhat, hogy éppen az az egyetlen parancsolat, melyet egy máskülönben világi életet élő betartott, átbillenti a mérleg nyelvét, és elhozza a végső megváltást. Ennek szellemében azt hirdette minden zsidó számára: tegyenek meg valamit, csak egy micvát, még akkor is, ha egyébként nem folytatnak vallásos életmódot.

Ennek megfelelően összeszedte azt a tíz „kezdő” micvát, melyek, központi jelentőségüknél fogva, a leginkább alkalmasak arra, hogy valaki általuk kezdje betartani a parancsolatokat. Ezek közé tartozik többek között a szombati gyertyák meggyújtásának, a *cödáká* (adakozás), illetve a tfilinrakás fontosságának hirdetése is, illetve az ehhez kapcsolódó kampányok. A Rebbe halálának évfordulója alkalmából az egyik legfontosabb, férfiakat érintő kampányt, a tfilinkampányt emeljük ki, és más cikkeink is a tfilinnel foglalkoznak.

A TFILINKAMPÁNY

A tfilinkampány volt a legelső a Rebbe kampányai közül. Célja az volt, hogy attól függetlenül, hogy valaki milyen mértékben tartja meg a parancsolatokat, lehetőleg minden nap tegye fel a tfilint, az imaszí-

jakat. A Rebbe 1967. június 3-án, három nappal a hatnapos háború kirobbanása előtt hirdette meg ezt a kampányt. A Siratófal visszafoglalása után a Rebbe a korábinál is nagyobb erővel ösztönözte a hászidjait arra, hogy minél több zsidó férfinak kössék fel a tfilint. A tfilinkampányt nem mindenki fogadta őszinte örömmel – sokan úgy gondolták, hogy nem való, hogy olyan zsidó férfiakra kössék fel a tfilint, akik nem tartják be a parancsolatokat. Ám a Rebbe azzal válaszolt a húzódozóknak, hogy a Talmud szerint, ha egy zsidó egyetlenegyszer az életében felteszi a fejre való tfilint, akkor már egy másik kategóriába esik, mint zsidó. Emellett úgy vélte, hogy ha egy zsidó Miamiában meglátja, hogy egy másik zsidó a Siratófalnál tfilint rak, ő maga is jobban inspirálódik erre a micvára. Mára azonban szinte mindennapos látvánnyá vált a világ bármely pontján, forgalmas kereszteződésekben, nemzetközi repülőtereken, világméretű rendezvényeken, hogy – többnyire fiatal – Chábád hászidok az arra vetődő zsidóknak segítenek tfilint rakni és egy rövid imát elmondani.

Számos útkereső zsidó számára éppen a tfilint ajánló hászidokkal való találkozás mutatta meg az ősi hagyományok felé vezető irányt.

SZEZONÁLIS KAMPÁNYOK

A Rebbe a tíz kezdő micva kampányai mellett később egyéb, szezonális kampányokat is meghirdetett az ünnepekhez kapcsolódóan, például a hanuka-kampányt, melyet Olvasóink is ismerhetnek a Nyugati téri gyertyagyújtásokról. További, egész évre vonatkozó kampány például az, hogy minden zsidónak (főleg gyerekeknek) legyen egy betűje egy tóra-tekercsben vagy a születésnap-kampány, melyről egy korábbi számunkban már beszámoltunk.

TFILIN A TÜZBEN

Egy mondás szerint a szombat jobban megtartotta a zsidókat évezredek át, mint amennyire a zsidók megtartották a szombatot. Hasonlót a tfilinről is elmondhatunk – a történelem folyamán számos alkalommal fordult elő, hogy a tfilin micvájának érdekében zsidók a biztos haláltól menekültek meg. A holokauszt idejéből sok ilyen történet vált ismertté. Mi most egy közelmúltbeli esetet osztunk meg Önökkel:

Nemrégiben hatalmas tűz pusztított az izraeli Mevo Modiin nevű településen. Számos ház leégett, köztük a Hoffman család otthona is. Egyetlen tárgy maradt épen az egész házban – egy tfilin. Íme, a család beszámolója: „Tegnap este a testvérem bement [a házba], hogy a saját szemével lássa a pusztítást. Borzalmas szívfájdalom, semmije nem maradt. Az összeégett, elfeketedett halmok között egyszer csak egy ép dobozt pillantott meg. Benne egy pár tfilin. Ez volt az egyetlen dolog az egész házban, ami megmaradt, és nem tudjuk, hogyan. Ezt a tfilint az áldott emlékü Jechezkel nagypapa ajándékozta a testvéremnek, és azt mondta neki, hogy akármilyen történet is és bárhol legyen is, ez a tfilin örök életében az övé marad... Épp csak pár hónapja költöztek ebbe a házba, de most nem maradt semmije, csak a tfilin és egy ölelés a nagypapától.”

A TÍZ „KEZDŐ” MICVA

Tegyenek meg Önök is még ma egy micvát az áldott emlékü Rebbe emlékezetére! Választékul íme a „kezdő” micvák listája.

Tfilin: szombat és ünnepnapok kivételével minden nap rakják fel a 13 évesnél idősebb fiúk/férfiak a tfilint.

Szombati gyertyák: nők és 3 év fölötti lányok gyújtsák meg a szombati és az ünnepi gyertyákat

Mezuzá: minden zsidó otthonban legyenek mezuzák az ajtófélfákon

Tóratanulás: minden nap, legalább egy-két sort

Cödáká (adakozás): minden nap, példát adva magunk és gyermekeink számára a rendszeres adakozásról

Szent könyvek: legyen a lehető legtöbb belőlük a zsidó otthonokban, legalább egy chumás (Mózes öt könyve), egy Tehilim (Zsoltárok könyve) és szidur (egy imakönyv)

Kóserság: az egészséges életért, hogy zsidóságunk ne csak a szellemi, hanem a kézzelfogható térben is érvényesüljön

Szeresd felebarátodat: türelemmel, szeretettel forduljunk zsidó társaink felé

Oktatás: minden zsidó gyerek kapjon zsidó oktatást

Házassági tisztaság: a *nidá* törvényeinek betartása új szintre emeli a házastársi kapcsolatot

TFILIN-KISOKOS

Az Örökkévaló és a zsidók között a Tóra 613 parancsolata jelenti a köteleket. Ezek közül a tfilin viselését előíró két micva fizikailag is látható-érezhető összeköttetést jelent a Teremtő és teremtménye között. A fejen és a karon, a szív felé fordulva elhelyezett imaszíjak az ember szellemi, érzelmi és fizikai valóját kötik össze az Örökkévalóval, s egyben az Isten és Izrael népe között fennálló szövetséget hirdetik. NAFTALI DEUTSCH ÍRÁSA

TFILINRAKÁS A GYAKORLATBAN

A Tóra négy alkalommal említi ezt a micvát:

- 1.** És legyen neked jelül, kezeden és emlékül szemeid között, hogy legyen az Örökkévaló tana a te szádban, mert erős kézzel vezetett ki téged az Örökkévaló Egyiptomból." (2Mózes 13:9.)
- 2.** Azért legyen jelül kezeden és homlokkötőül szemeid között, mert erős kézzel vezetett ki bennünket az Örökkévaló Egyiptomból. (2Mózes 13:16.)
- 3.** Kösd azokat jelül kezetre és legyenek homlokkötőül szemeid között. (5Mózes 6:8.)
- 4.** Vegyétek azért eme szavaimat szívetekre és lelketekre, és kössétek azokat jelül kezetekre és legyenek homlokkötőül szemeitek között. (5Mózes 11:18.)

Amint látjuk, a Tóra igen szűkszavú e parancsolattal kapcsolatban, melynek részleteit a szóbeli tanban, a Misnában és a Talmudban, illetve a törvényeket magyarázó bölcseink írásaiban találjuk meg.

A hétköznapi, reggeli ima alkalmával a zsidó férfiak két imaszíjat viselnek: az egyik a fejen hordott tfilin sel ros, a másik a gyengébbik karra tekert tfilin sel jád. Mindkét tfilin egy kocka alakú tokból (héberül *bájitból*, azaz házból) és egy szíjból áll, melyeket kézi munkával, kóser állat bőréből állítanak elő, majd feketére festenek. A fejre való tfilin két oldalából egy-egy sin betű domborodik ki, melyek közül a bal oldalon lévő a szokásos alakú, a jobb oldalon lévő azonban négy szárral rendelkezik. A tok bőrtekerceseket rejt, melyekre a *sofér* (tórámásoló) ír fel négy részletet a Tórából. A fejre való tfilinben a négy szakaszt négy kis tekerésre írják, melyeket külön rekeszekbe helyeznek. A kézre való tfilinben egy tekerésre kerül mindegyik szövegrész. A tokokat állati ínból készített cérnával varrják össze. A tfilin elkészítése és a tekercesek megírása nagy szakértelmet és sok munkát igényel, ezért a tfilinek ára igen magas.

A tfilin időhöz kötött micva, így csak a férfiakra vonatkozik, akik 13 éves koruktól, a bár micvától kötelesek e parancsolat betartására. Bizonyos – elsősorban keleti – közösségekben már 9-10 éves kortól tfilinben imádkoznak a gyerekek, de van, ahol csak a bár micva napján kapják meg a tfilinjüket. Az általános elterjedt szokás szerint azonban 1-3 hónappal a 13. születésnapjuk előtt kezdik viselni az imaszíjakat, hogy a bár micva idejére már kellően gyakorlottak legyenek.

HOVA KERÜL A TFILIN?

A tfilin házainak szigorúan meghatározott helye van. A fejre való tfilin dobozát a hajvonal fölé, középre kell helyezni, az ezzel szemben lévő csomót pedig a tarkó és a koponya találkozásához. A kézre való tfilin háza a bicepsz alsó részére kerül, kissé befelé fordulva. A tfilin sel jád szíját hétszer az alkarra tekerjük, majd a középső ujj köré tekerjük háromszor. Ez utóbbi szokás a zsidó nép és az Örökkévaló közötti jegyességre utal.

Ügyelni kell rá, hogy a tfilin sel ros semmiképpen se kerüljön a hajvonal alá, a homlokra. Bölcseink nemcsak a micva helytelen gyakorlatát látták ebben, hanem a Tóra eretnek magyarázatának követését is, mert a szóbeli tant el nem ismerő különböző szekták szó szerint értelmezték a Tóra mondatait és a homlokuk közepére, illetve a kézfejükre kötötték a tfilint. Az egyik legismertebb törvényt magyarázatban, a *Misna Brurában* ez áll: „Aki a homlokára köti [a fejrevaló tfilint], az az eretnekek szokását követi, és nem teljesítette a micvát. Minden lelkiismeretes ember kötelessége, hogy figyelmeztesse felebarátját, aki elköveti ezt a hibát. Aki nem a megfelelő helyre teszi a tfilinjét, az olyan, mintha a zsebébe tette volna, így az áldást is hiába mondta el [ami további vétek]”.

MIÉRT RAKJUNK TFILINT?

A Talmud bölcsei kihangsúlyozták e parancsolat különlegességét és nagy jutalmat ígértek annak, aki lelkiismeretesen

retesen betartja (*Mönácho* 43., *ROS Hilchot Tfilin*): „Ábáje mondta: Garantálom, hogy nem lesz része a Gehinomban. Ráv Pápá mondta: Garantálom, hogy minden bűne megbocsáttatik. Rés Lákis pedig azt mondta: Aki tfilint tesz, annak hosszú élete lesz”.

A Tóra parancsolatait összefoglaló *Széfér Háchinuch* így ír a tfilinről (421. micva): „Minden ember ragaszkodjon e micvához és szoktassa magát hozzá, mert rendkívül fontos; megvéd a bűntől és erős létra, melyen az Örökkévaló szolgálatába emelkedhetünk”. A könyv megemlékezik e parancsolatról a 99. micva leírásánál is, mely a Szentélyben szolgáló kohénok (papok) öltözékét magyarázza: „Ahogy a kohénok számára előírás, hogy a papi ruhát viseljék a szentélybeli szolgálat közben, mely folytonosan emlékezteti őket arra, hogy ki előtt állnak, úgy a mi kötelességünk tfilint kötni a testünkre, hogy ezáltal a megfelelő gondolatokra összpontosíthassunk”.

Maimonidész így foglalta össze e micva jelentőségét: „A tfilin szentsége igen nagy. Amikor az ember fején és karján tfilint visel, akkor szerény, istenfélő és nem vonzzák a könnyelmű dolgok és az üres fecsegés. Olyankor nem járnak a fejében rossz gondolatok, hanem az igaz és helyes dolgok felé irányítja szívét. (*A tfilin törvényei* 4:25.)

A középkorban élt, neves sevillai bölcse, Dávid Abudráhám rabbi egyenesen a lelki egészség feltételeként határozta meg a tfilint (és a zsidó otthonok ajtófélfáit díszítő mezuzát): „Ahogy az ember nem felejt el enni, mert ha nem eszik, meghal, úgy az Örökkévaló olyan cselekedeteket írt elő a számunkra, melyek által nem feledkezünk meg a micvákról, melyek a lelket táplálják és éltetik. Ezért írta elő az Örökkévaló számunkra a tfilin és a mezua micváját, hogy mindig emlékezzünk parancsolataira és sohase feledjük el azokat”.

Bölcseink szerint ezért az is igen fontos, hogy az ember a tfilin viselése közben tudatában legyen a micva jelentésének és fontosságának. Nem elég gépiesen teljesíteni az előírt rítusokat, hanem gondolatainkat is a parancsolatra kell irányítanunk. Ellenkező esetben a rabbik igen szigorúan fogalmaznak: „Ha valaki anélkül veszi fel tfilinjét, hogy annak értelmére koncentrálna, az valójában nem teljesítette a micvát és olyan, mint egy tudatlan majom” (*Áru*ch *Hásulchán* 25:8.). A négyszáz évvel ezelőtt, Bécsben született Menáchem Mendel Auerbach rabbi, a következő írta erről *Áteret Zekénim* című kommentárjában (25:62.): „Ha valaki nem tudja [a tfilin micvájának értelmét], az olyan, mintha köveket helyezne a fejére és a karjára, Isten ments”. Ávráhám Ázuláj rabbi, az ötszáz éve élt neves hevroni kabalista pedig úgy vélte, hogy „A tudatlan emberen olyan [a tfilin], mint az ökrön a járom”.

KÖZÖSSÉGI CSELEKEDET

A Talmud (*Brácho*t 6a.) megemlíti azt is, hogy a tfilin, mint az Isten és a zsidók közötti szövetség jelképe, különleges védelmet nyújt Izrael népének: „És látják a föld minden népei, hogy az Örökkévaló nevével nevezted és félnék majd tőled (*5Mózes* 28:10.) – ez a fejre való tfilin [melyet láthatóan viselünk]”. Ugyanezen a talmudi oldalon a bölcsek azt tanítják, hogy – szimbolikus értelemben – maga az Örökkévaló is tfilint tesz. „Mi van Isten tfillinjébe írva? Ráv Chijá bár Avin mondta: „Ki olyan mint Izrael, egyetlen nép a Földön?” (*1Kronikák* 17:21.)”.

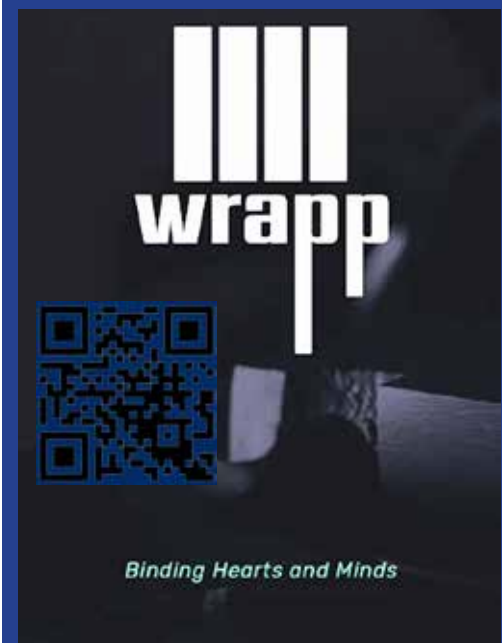
Mindezekből az is következik, hogy a tfilin micvájának betartása nem csupán személyes ügy, hanem az egész zsidó közösséget érintő cselekedet. Amellett, hogy a tfilin viselésével szoros kapcsolatot alakítunk ki az Örökkévalóval, egyben őseinkkel is összekapcsolódunk, hiszen évezredek óta ők is e micvával kezdték a napot, illetve reményt ad arra, hogy a leszármazottaink is betartják majd e fontos előírást. A tfilin így egyszerre köt össze a Teremtővel, a múlttal, a jövővel és Izrael egész népével.

WRAPP

A Rebbe számos alkalommal tette le voksát a technikai vívmányok használata mellett, mivel hitt abban, hogy ezek az eszközök új utakat jelentenek ahhoz, hogy minél több zsidót elérjenek és a parancsolatok betartására ösztönözzenek. A Rebbe 1967-ben, éppen a hatnapos háború előtt hirdette meg tfillinkampányát, mely azóta is a Chábád mozgalom egyik legismertebb és legsikeresebb projektje. Széttörözött világunkban a tfilin összeköti és egybekapcsolja a zsidókat a Teremtővel, egymással és önmagukkal.

A technikai vívmányok felhasználásának és a tfillinkampány kiterjesztésének szellemében született meg a *tfillinwrapp* telefonos alkalmazás, mely azokat segíti, akik szeretnék ugyan tfilint rakni, ám segítségre van hozzá szükségük. A magas színvonalú technológia kényelmes és a felhasználó napirendjéhez alkalmazkodó segítséget nyújthat bárhol és bármikor. A WRAPP a legmodernebb technikát köti össze a legősibb zsidó értékkel, az *áhávát Jiszráellel*, a zsidók egymás iránti szeretetével, így hatékony segédeszközként szolgál a Rebbe vágyának megvalósítására, hogy minden, 13 évesnél idősebb zsidó fiú/férfi feltehesse minden nap a tfilint.

Az applikáció segítségével azok, akik tfilint szeretnék tenni, de nincs a birtokukban, és azok, akiknek van tfilinjük és szívesen segítenek is, egymásra találhatnak bárhol a világban. A felhasználók szolgáltató és kérvényező módban is feliratkozhatnak a programra, így találhatnak egymásra. Otthon, munkahelyen, bevásárlóközpontban, repülőtéren – a tfilin csak néhány kattintásra van az érdeklődőtől.

A NEMZETKÖZI TIFILINBANK MÁR 13 ORSZÁGBAN ELÉRHETŐ

Adományozó családok segítik a népszerű projekt terjeszkedését, hogy minél több embert elérhessenek vele – már Magyarországon is! ZSIDO.COM

A 23 éves Ruby Ichikowitz komolyan veszi a tfilinrakás micváját, és még tfilin szelfiket, vagyis telfiket is gyakran készít magáról szerte a világban. Reményei szerint egy napon majd azt tudja mondani, hogy minden kontinensen lefényképezkedett a tfilinjében. „Számos olyan alkalmat fel tudok sorolni az elmúlt évtizedből, melynek során segített vagy vezetett engem a tfilinem” – mondja a dél-afrikai fiatalember, aki jelenleg Izraelben egyetemi hallgató. „Kívánom, hogy mindenkire olyan hatást gyakoroljon, mint rám.” Ennek okán a szülei az elmúlt évtized során tfilinbankot üzemeltettek Dél-Afrikában, és idén – kapcsolódva a Chábád brooklyni központja, a Küldöttek Irodája tevékenységéhez – elhatározták, hogy kilépnek a nemzetközi színtérre.

A projekt kezdetei arra az időre nyúlnak vissza, amikor Ichikowitz és családja Dovid Wineberg rabbi zsinagógájának közösségéhez tartoztak. Ő volt az, aki a fiatalembernek segített felkészülni a bár micvájára. A közösségnek sok problémája és vitája akadt a tfilin körül, egyrészt, mivel nagyon drága és bonyolult volt kóser tfilint szerezni, másrészt mert sokan eltávolodtak ettől a micvától. Így indította útjára Ichikowitz kiterjedt családjá a dél-afrikai tfilinbankot, mely 2017-ben hasonló nehézségekkel küzdő országokban is megkezdte működését. A terjeszkedésnek az áldott emlékű Menachem Mendel Schneerson rabbi tfilinkampányának ötvenéves évfordulója adta az apropót; a kampány során az volt a Rebbe célja, hogy minél több, 13 éves vagy annál idősebb fiút vagy férfit inspiráljon e micva megtartására.

Ichikowitz szerint fontos, hogy a fejet és az szívet összekötő parancso-

latról van szó, és a két kis doboz jelentősége messze túlmutat a tfilin aktuális fizikai megkötésén. „Szélesebb keretbe helyezve a dolgokat azt mondhatjuk, hogy a tfilinbank nagyobb egységet hozott létre a dél-afrikai zsidók között” – mondja, hozzátéve, hogy számos zsidó rajta keresztül tért vissza ősei hitéhez. „Összekötötte őket Istennel, minket pedig egymással.”

A Küldöttek Irodájával való együttműködés lehetővé tette Wineberg rabbi számára, hogy új, globális szinten indítsa újra útjára kezdeményezését. 2017 szeptemberében bevonták a programba Azerbajdzsánt, Brazíliát, Kínát, Magyarországot, Mauritius, Mexikót, Marokkót, Portugáliát és Puerto Ricót is. Ma éppen 13 országban működnek tfilinbankok. A tervek szerint még több területet szeretnének elérni, hogy olyan zsidó férfiaknak juttathassanak tfilint, akik elkötelezik magukat arra, hogy nap mint nap fel is teszik azt. A helyi szponzorok által finanszírozott tfilinért a jelentkező – akiből nincs hiány – jelképes vételárként csupán 50 dollárt fizet 500-1000 dollár helyett. A jelentkezők közül egy néhány tagból álló bíráló bizottság, Wineberggel az élén választja ki azokat, akik elnyerhetik a tfilint. Ha egyszer valakit elfogadott a vezetés, a neki járó tfilint elkül-

dik saját körzete rabbijának, és ő adja át azt a boldog tulajdonosnak.

Magyarországon az EMIH révén lehet felvenni a kapcsolatot a programmal. „Három éve működik a tfilinbank Magyarországon. Ez alatt 50-60 pár imaszíjat adtunk át a jelentkezőknek, akik azóta is használják őket.”

„Nagy a lelkesedés, ahogyan egyre inkább terjed a hír” – mondja, hozzátéve, hogy egyre több ország szeretne csatlakozni. „A tfilin képes arra, hogy megváltoztassa emberek életét” – vélekedett Mendy Shemtov rabbi, a projekt egyik szervezője. A legelső ilyen tfilinbank, melyet 2005-ben alapítottak, 8 év alatt több mint 5000 pár tfilint osztott ki. Ez szolgál a dél-afrikai szervezésű tfilinbank modelljével is.

„Sokan bonyolultnak találhatják, hogy tfilint szerezzenek” – szögezte le Shemtov. „A tfilinbank könnyebbséget jelent azok számára, akik azt mondják, hogy nem kerül túl sokba, kész vagyok arra, hogy elköteleződjem. Ez az enyém lesz, és naponta felteszem.”

A tfilinbank ingyen juttat tfilint mindenkinek, aki magára veszi, hogy minden nap felkötí, de anyagilag nem engedheti meg magának, hogy saját tfilinje legyen. A programhoz Magyarországon is lehet kapcsolódni. Érdeklődni az EMIH budapesti Keren Or központjában vagy a posta@zsido.com emailcímen lehet.

קדשנו
במצותיו
וצונו

A TERV, AMIT ISTEN ÉS A SZATMÁRI REBBE IS TÁMOGATOTT AZ ÚJ NŐI MIKVE MEGÉPÍTÉSE

A budapesti mikvéket bemutató sorozatunk most következő, 8. részében továbblépünk az időben a rendszerváltás korán a 2000-es évek elejéig, amikor sor került arra, hogy a csak részlegesen használt Kazinczy utcai mikve épületében új rituális fürdő szülessen. Ezúttal az új mikve kialakításának történetébe adunk betekintést. OBERLANDER BÁRUCH RABBI ÍRÁSA

A MIKVE ÁLLAPOTA A RENDSZERVÁLTÁSKOR

Az évek során a háromemeletes mikveépületet használó közösség összezsugorodott, és ezzel párhuzamosan lecsökkent az a tér, amit a épületből használtak. Amikor '89-ben a feleségemmel megérkeztünk Magyarországra, már csak az első emeleti részt használták, ami régen az elsőosztályú mikve volt¹. Valószínűleg azért éppen erre esett a választás, mert ebben a helyiségben négy kis mikve volt kialakítva, így a fürdőt folyamatosan lehetett használni, akkor is, amikor valamelyik medencében épp vizet cseréltek. Ráadásul ezek a kisméretű medencék kevesebb vizet is fogyasztanak, mint a nagyobbak.

A '80-as években a szkulener rebbe, *Jiszráél Ávrahám Portugal* rabbi (1923–2019) által vezetett *Cheszed Leávrahám Alapítvány* nagyon aktív volt a Magyarországi ortodox zsidók segítésében – így ők voltak, akik 1986-87-ben felújították a mikvének ezt a részét². (Emlékeim szerint egy darabig egy papírtábla is ki volt téve, amin megköszönték a Cheszed Leávrahámnak a mikve felújítását.)

„A '70-es évek végén még a régi fehér csempe és kád volt, kissé régies, de tiszta volt és persze kóser”... – így emlékszik vissza a felújítás előtti időkre *Herzog Julka*, aki ez idő tájt az ortodox hitközség irodájában dolgozott (a hitközség mind a mai napig fenntartója a mik-

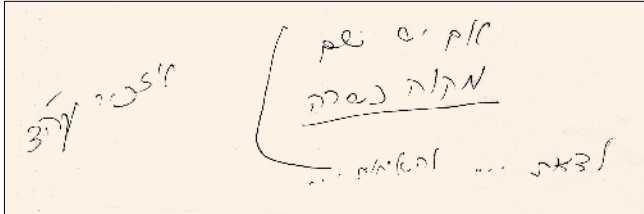
vének) a mikve állapotára és a felújításra: „A kivitelező és a hitközség elnöke kérte a segítségemet a csempe, a burkolólapok és a kádak kiválasztásában. A jászberényi úton levő csempeszaküzletben kiválasztottuk a csempét – olyat, ami akkor szép és divatos volt. Amikor kész volt a felújítás, akkor mentünk venni a működéshez szükséges felszerelést, lepedőket, papucsokat, hajszárítót, ollókat, fésűket, hajkefét, valamint tusfürdőt és szappanokat”.

Oberlander rabbi, Gödinger úr (az egyik adományozó) és Chaim Kalman Klein rabbi az építkezés közben

A KÜLDETÉSÜNK FELTÉTELE A KÓSER MIKVE

Annak, hogy a '80-as években a mikve rendszeresen működött, köszönhető az is, hogy '89-ben a lubavicsi rebbe ide küldött minket a feleségemmel. Az év áprilisában, az esküvőnk után egy héttel Milánóban ért utol minket telefonon *Yaakov Biederman* bécsi lubavicsi rabbi azzal az ötlettel, hogy ha már Európában vagyunk, érdemes len-

A Rebbe szűkszavú üzenete levelém szélén

ne megnéznünk Budapestet. Úgy gondolta, írhatnánk a Rebbének arról, hogy készen állunk *slichék*ként (küldöttként) Magyarországra költözni, ha ő is úgy látja jónak. Április végén írtam a Rebbének egy beszámolót erről az útról, részletezve, hogy milyen lehetőségeket látok itt Magyarországon. Ebben a levélben kérdeztem meg azt is, hogy induljunk-e Magyarországra *slichék*ként. Körülbelül 10 perccel azután, hogy a titkárságán leadtam a levelet, a Rebbe már válaszolt is. Levelemben aláhúzta az *indulni* és a *slichut* szavakat és mellé szűkszavú héber üzenetet írt: „ha van ott kóser mikve”.

Két hónappal később, július 4-én Londonból ideröpillt a világhírű mikve-szakértő, *Meir Posen* rabbi. Vele együtt utazott egy lubavicsi haszid üzletember is, *Avraham Glick*, aki a Rebbe megbízásából, ha nem is hivatalosan, de a magyarországi ügyekért felelt. (Pl. 1978-ban a Rebbe kérésére Magyarországon reprint kiadásban megjelentette a *Tánját*, a haszid filozófia alapművét.) Glick úr korábban kikérte a Rebbe hozzájárulását ehhez az úthoz, amit meg is kapott: „Utazzon Posen rabbi (éljen sokáig!) és adják meg a kellő tiszteletet a helyi rabbiknak (éljenek sokáig!)”

Posen rabbi alaposan megvizsgálta a mikvét, a tetőn levő esővíztartályoktól a medencéig, és tökéletesen kósernek találta a fürdőt. Erről Glick rabbi még Budapestről levélben számolt be a Rebbének, ezzel elhárult az indulásunk elől az egyetlen akadály – így augusztus 23-án meg is érkeztünk Budapestre, ahol többek között *Glick* és *Biederman* rabbik vártak bennünket.

MEZÍTILÁB TAKARÍTOTTAM A MIKVÉT...

A fentiek tükrében érthető, hogy ideköltözésünk után aktívan vettünk részt a mikve működésében. Amikor például úgy adódott egy időben, hogy péntek és szombat estéken technikai okokra hivatkozva nem nyitott ki a mikve, akkor a feleségem magára vállalta ennek megszervezését, és innentől kezdve újra minden nap tudott a mikve látogatókat fogadni.

Egy másik helyzet, amiben tudtunk segíteni, az a mikve vízcsereje volt. Ezt a feladatot – *Herczog Jutka* visszaemlékezése szerint – „a mindenkor ortodox rabbi által

kijelölt vallásos felügyelő látta el, aki a hitközségnél dolgozott. Volt egy-két takarító, de a vízcserenél ott kellett lennie a szombattartó felügyelőnek. Volt, hogy a rabbi is odament ellenőrizni, olyankor átszóltak telefonon az irodába, ha lehetett mennie, mert a medence már tiszta és száraz volt. Az érkezésünk idején a vízcsere felügyelete mindig *Kesztenbaum Áron Hers* rabbi feladata volt.

Csakhogy a vízcsere miatt mindig olyan napra kellett időzíteni, amikor *Kesztenbaum* rabbi, aki első sorban sakterként dolgozott Budapesten (ahogy teszi ezt mind a mai napig az Örökkévaló segítségével), a városban tartózkodott, és nem volt elfoglalva. A vízcsere során csak azután lehet friss vizet beleengedni a mikvébe, amikor a régit leeresztették, és a medence már teljesen száraz³. Így, amikor átvállaltam *Kesztenbaum* rabbitól a vízcsere felügyeletének a feladatát, ezeken a napokon levettem a cipőmet, a zoknimat, feltekertem a nadrágom szárát és addig törölgettem egy ronggyal a medence sarkait, amíg már mindenhol teljesen száraz nem volt. Ekkor engedte be *Farkas bácsi*, a mikve felelőse a friss vizet. Talán egy-két éven át végeztem ezt a feladatot minden hónapban.

NYOLCVAN ÉV UTÁN ÚJULJON MEG A MIKVE

Ahogy múlt az idő, feleségem, *Batsheva* újra meg újra szóba hozta a tanítást, miszerint mindig magasabb szintre kell lépnie az embernek az életében⁴. Úgy vélte, ha az ittlétünk feltétele a kóser mikve, akkor nem szabad megelégednünk egy egyszerű kóser mikvével, hanem följebb kell lépünk, és egy gyönyörű szép mikvét kell létrehoznunk. Egy olyat, amibe, ha egy modern, budapesti zsidó lány az esküvője előtt kötelességből eljön, akkor kedvet kapjon ahhoz, hogy rendszeresen visszatérjen.

Ávrohom Burech Godinger (balról) és Oberlander Báruch rabbi

Abban az időben, a '90-es évek végén a szombat délutáni *sálesüdeszre* a *Dessewffy* zsinagógába jártam, ahol *Herczog László*, az ortodoxia későbbi elnöke, a fentebb idézett *Herczog Jutka* férje, mindig nagy barátsággal

fogadott és megkért, hogy mondjak *dvár torát*. Egy ilyen alkalommal egy közeli rokonommal találkoztam a Desseffy zsinagógában, a New Yorkból érkezett szatmári haszid *Ávrohom Burech Godinger*rel, aki látogatónak jött Budapestre. Hosszan elbeszélgettünk az itteni helyzetről, és említettem, hogy kellene egy új, modernebb, szebb mikvét létesíteni nők számára. Godinger rögtön lelkesedett az elképzelés iránt. Később azt mondta, hogy szívesen hozzájárulna az új mikve költségeihez, ha valóban szükség van rá: ezt az igényt pedig egy szakértő rabbi szájából is szeretné hallani. Itt kell megemlíteni, hogy a szatmári haszidok nagyon szívesen adakoznak a mikveépítés szent céljára, mivel a korábbi szatmári rebbe, *Teitelbaum Joel* rabbi (1887–1979) azt tanította, hogy ez olyan nagy micva, hogy minden áldást elér az, aki részt vesz benne.

Végül Godinger úr javasolta, hogy hívjunk ide egy mikveépítésben jártas rabbit, hogy eldöntse, kell-e új mikvét építeni. Rögtön ajánlott is egyet, a világhírű szakembert, a londoni Posen rabbit – azt, aki egy évtizeddel korábban szakvéleményével lehetővé tette, hogy ide költözzünk. Posen rabbi örömmel vállalta a feladatot, ismét ideutazott, és alaposan átnézte újfent a mikvét, hogy valóban szükséges-e új fürdő kialakítása. „A mikve jelenlegi állapotában kóser” – ez volt a szakvéleménye, de aztán Godinger úrhoz fordulva megkérdezte, hány éves az a ház, amiben ő él. Tíz éves – hangzott a felelet, amire Posen rabbi azonnal lecsapott: na, ha maga tíz éves házban lakik, akkor itt az idő, hogy az itteni mikve se nyolcvan éves legyen – mondta, és ezzel eldőlt a mikve sorsa.

A SZATMÁRI REBBE KIÁLLT A TERVÜNK MELLETT

Ezek után kezdtünk tüzetesebben utánajárni, hogy hogy lehetne ezt a tervet kivitelezni. Először helyet kerestünk, de végül arra a konklúzióra jutottunk, hogy nincs jobb hely, mint a jelenlegi mikve épülete, aminek nagyobb része ekkor használaton kívül volt. *Jánkl Káhán*, a New York-i szatmári hitközség akkori elnöke gyakran fordult meg azokban az években Budapesten üzleti ügyekben (ő nem melleleg Godingerhez hasonlóan édesanyám unokatestvére). Ő vállalta magára, hogy megszerzi *Fixler Herman* elnök úr hozzájárulását az új mikve kialakításához a Kazinczy utcai épületben – a mikve épülete ugyanis az ortodox hitközséghez tartozott.

Amikor Káhán úr ezzel kapcsolatban nehézségbe ütközött, bevonta *Teitelbaum Mojse* rabbit (1914–2006) az akkori szatmári rebbét, aki egy levélben határozotlan kiállt amellett, hogy a lubavicsi küldöttek új mikvét létesítsenek a régi épületben. (Ezt a levelet Káhán úr annyira bizalmasan kezelte, hogy még egy másolatot sem adott belőle nekem.)

Így aláírták azt a megállapodást, miszerint az ortodox hitközség hozzájárul, hogy *Oberlander Batsheva* mikvét építtessen a Kazinczy utcai épületben. Godinger úr sógorával, *Volvi Lefkoviccsal* vállalta az építkezés anyagi finanszírozását.

BATSHEVA ÜZLETET KÖT ISTENNEL

Hiába volt azonban az aláírt megállapodás, a munka ekkor még nem kezdődhetett meg: legidősebb fiunk, *Mendel* 2000 októberében megbetegedett, ezért New Yorkba

Oberlander Batsheva bemutatja a ZsTSz résztvevőinek a Mikve régi (nem felújított) részét

vittük, ahol megműtötték majd sugár- és kemoterápiás kezelést kapott. Godinger úr többször megkeresett bennünket, és sürgette, hogy mihamarabb foglalkozzunk a fürdő kérdésével. Végül Batsheva fogadalmat tett, hogy amint Mendel elég jól lesz ahhoz, hogy be lehessen fejezni a kezeléseket és visszatérhetünk Budapestre, akkor éjjel-nappal a mikve felépítésének fogja szentelni az idejét. Szinte azonnal meg is kaptuk a választ Batsheva „üzleti ajánlatára” Istentől: Mendel orvosa röviddel ezután bejelentette, hogy olyan sikeres volt a kezelés, hogy a tervezettnél három hónappal korábban költözhetünk vissza Budapestre.

Így is történt. 2002 márciusában hazatértünk, Batsheva pedig, ígéretének megfelelően, azonnal munkához látott. Posen rabbi első tervei után egy másik világhírű szakértő, *Chaim Kalman Klein* New Yorkban élő szatmári rabbi vette át a tervezési és lebonyolítási feladatokat. A következő időben tényleg éjjel-nappal folyt a munka: nappal a budapesti építkezést kellett irányítani, éjjel pedig a New York-i partnerekkel kellett egyeztetni.

Két évig tartott az építkezés. Sok esetben többször is át kellett építeni egy-egy részt, hogy az a lehető legszebb és legkényelmesebb legyen, és elnyerje a szponzorok tetszését. Ez idő alatt Mendel fiunkat negyedévente MR vizsgálatra vittük, aminek eredményét New Yorkba küldtük. Az állandó jó eredmények még az ottani kezelőorvosát is meglepték, hiszen a tapasztalatai alapján arra számított, hogy a kezdeti, nagyon rosszindulatú daganat (*medulloblastoma*) hamarosan visszatér.

ALÁMERÜLÉS AZ ÉPÍTÉSI TERÜLETEN

Időközben az első emeleten használatban levő mikve kapcsán felmerült, hogy esetleg szívárogo – ugyanis az alatta levő emeleten, ahol látható a besüllyesztett medence alja, egy kicsit csöpögni kezdett a víz. A mikve, ami szó szerint „összegyűjtött víz”-et jelent, nem számít kósernek, ha annyira ereszt a medence, hogy pl. 24 óra

ÉLHET-E LUBAVICSI RABBI MIKVE NÉLKÜLI VÁROSBAN

Kezdetben⁷ a Rebbe megengedte a *sliách*oknak, hogy olyan városokban kezdjenek új életet, ahol nincs mikve. Ilyen esetekben, amikor eljött a merülés ideje, akkor a feleség elutazott egy olyan városba, ahol volt rituális fürdő – noha ehhez sokszor repülőre kellett ülni, vagy akár egy napot is utazni. Később a Rebbe általában azt kérte, hogy küldöttei olyan helyre utazzanak csak, ahol már van mikve, vagy rövidesen fel tudják építeni a rituális fürdőt.

Amint láttuk, 1989-ben már az egész slichutot a mikve létezéséhez kötötte. Úgy vélte, „hogy nem jó példát mutatnak a küldöttek, ha mikve nélküli városban élnek” – mindig lesznek ugyanis olyanok, akik nem feltételezik róluk, hogy akár több órás utat tesznek azért, hogy a fürdőben alámerülhessenek.

Éppen ezért, még ha olyan helyen is kezdi meg küldetését egy házaspár, ahol nincs rituális fürdő, az elsődleges feladatuk kell hogy legyen ennek kialakítása.

alatt szemmel láthatóan csökken a vízszint (*szhilá hánikeret*)⁵. A budapesti mikvében egyértelműen nem volt ilyen mértékű a szivárgás, ennek ellenére úgy döntöttem a családom és *sliách* társaim nevében, hogy szigorítást veszünk magunkra a mikve kapcsán⁶. Innentől kezdve nem

Volvi Lefkovic (az egyik adományozó) a mikve tetejére vezető lépcsőn kíséri az esővízgyűjtő rendszert megtekintő rabbikat

használtuk ezt a rituális fürdőt, és az asszonyok szükség esetén Bécsbe utaztak megmerülni. Döntésemet megkönnyítette az a tény, hogy már majdnem készen volt az új mikve, így tudtuk, hogy nem lesz hosszú az az idő, ameddig ezt a kényelmetlenséget magunkra vállaljuk.

Egy téli estén azonban egy *sliách* család kocsija Bécs felé menet megcsúszott a jeges úton és többször körbe-

fordult. Csodával határos módon az út üres volt mindkét irányba, így minden gond nélkül tudták folytatni az útjukat az ijedség elmúltával. Ekkor döntöttünk úgy, hogy mindent megteszünk azért, hogy a mikvedence még az építkezés befejezése előtt kóser és használható legyen. Természetesen ekkor még nem volt olyan állapot, hogy a nagyközönségnek is meg lehetett volna nyitni – senkit nem akartunk ugyanis elrettenteni azzal, hogy építési területen keresztül kelljen mikvébe mennie. A küldötnők azonban már használatba tudták venni.

Az első eset, hogy az új medence mikveként funkcionált, 2004 májusában egy szombat estére esett. A rákövetkező kedden vittem Mendelt MR vizsgálatra, ahol kiderült, hogy kiújult a daganata. Akkor jöttünk

rá, hogy Isten haladékot adott nekünk, hogy Batsheva beteljesítse a fogadalmát, hazatérhessen és minden idejét a mikve felépítésének szentelhesse, amíg használatba nem lehet venni. Az építkezésből már nem volt sok hátra, ezt a feleségem már messziről irányította, mivel azonnal visszatértünk New Yorkba további kezelésekre.

A mikve hivatalos átadása 2004. június 11-én volt. A felavatási ünnepségre nagy küldöttség érkezett New Yorkból, élén Friedman Jiszráél Chájim Menáse rabbiával, a szatmári közösség *bészdin* elnökével, aki a felavatási

szertartást végezte – minderről a sorozat következő részében olvashatnak az új mikve halachikus és praktikus különlegességei mellett.

¹ Lásd *Egység* 116. szám 18–19. oldal; ² *Dos Yiddische Vort* 270. szám, 5748. tisri, 34. oldal; ³ Lásd *Mikvé májím* 3. kötet 117–120. oldal; ⁴ Lásd Talmud, *Bráchtot* 64a. végén; *Sábát* 21b.; ⁵ *Sulchán áruch* *JD* 201:2., 50–51.; *Mikvé májím* uo. 133. oldal; ⁶ Lásd *Dárké tsvá* 201:280.; *Mikvé májím* uo. 132. oldal; ⁷ Mindezekről lásd *Slichut köháláchá* 129–130. oldal.

HERMAN WOUK

Az író, aki divatba hozta a zsidó vallást Amerikában

Wouk ortodox zsidó íróként mindenki másnál többet tett azért, hogy a zsidóságot megismeresse és megszerettesse az amerikai társadalommal. RÉTI JÁNOS ÍRÁSA

IDENTITÁSÉPÍTÉS REGÉNYEKKEL

A rendszerváltást követően, több évtizedes tetszhalott állapotnak véget vetve, új korszak virradt a magyarországi zsidóságra. Alig néhány év alatt több tucatnyi ifjúsági és kulturális szervezet jött létre, és viszonylag rövid idő alatt kiépült egy működőképes oktatási rendszer is, amely az azóta eltelt időben fiatalok ezrei számára jelentett kapaszkodót az immár a zsidó értékekhez is többé vagy kevésbé ragaszkodó élethez. Kiépültek közösségi intézmények és megjelentek kifejezetten zsidó tematikájú könyvek is. Ezek közül számos, jóformán minden zsidó családban megtalálható.

A könyvespolcok zsidó vonatkozású műveket felsorakoztató részén sokféle kiemelt helyre kerültek Herman Wouk *Hajnalcsillag*, *Dicsőség*, illetve a *Remény* című regényei, amelyek az első magyarországi meg-

jelenés óta gyaníthatóan sokak számára jelentettek kapaszkodót a csaknem elveszett, ám hirtelen újra érdekessé váló identitás megtalálásához. A *Zendülés a Caine hadihajón* pedig a világ legnagyobb részéhez hasonlóan a magyarházi könyvtárak többségében is fellelhető valahol a *Meztelenek és Holtak*, illetve a szintén amerikai zsidó szerző, Joseph Heller *22-es csapdája* között. Merthogy Herman Wouk ízig-vérig zsidó író volt, igaz, olyan világlátással, amelyet a keleti part felvilágosult, liberális véleményformáló elitje közül sokan csak nehezen tudtak megbocsájtani az idén 103 éves korában elhunyt, Pulitzer-díjas amerikai szerzőnek. Wouk ugyanis ortodox zsidó volt.

Márpedig vallásos emberként a hatvanas évek forradalmi lendületében sem tudott másként írni nemi szerepekről, társadalmi kérdésekről,

mint ahogy az egy hagyományokhoz ragaszkodó zsidótól elvárható. Mégis, Wouk ízig-vérig modern ember maradt, vallásos életvitelét a 20. század második felében szárnyra kapó modern ortodox mozgalommal összhangban igyekezett összeegyeztetni korunk követelményeivel. Szentül hitt benne, hogy ez sikerülhet, és a színházi világ, valamint a könyvkiadó mogulok legnagyobb döbbenetére valóban úgy maradt ünnepeztetett kortárs regényíró, hogy soha egyetlen apró kompromisszumra sem volt hajlandó, ha azt a jiddiskeit kárára kellett volna meghoznia. Pedig, nem szabad elfelejteni, hogy a szombati bemutatókat, a könyveiből készült színdarabok gyakran zsidó ünnepekre eső főpróbáin való részvételt néhány évtizeddel ezelőtt még a szabadság hazájában, Amerikában sem igazán illett visszautasítani. De

A Rebbével egy 1972-es haszid összejövetelen Nixon elnök személyes megbízottjaként FOTÓ: JEM

a zsidó tradíciókhoz való hűség, és az ezzel szorosan összekapcsolódó büszke öntudat a századelő rohamos hanyatlását követően lassan divatba jött az óceán túlsópartján. Jelentős részt éppen Wouknak köszönhetően.

AMERIKAI ÁLOM OROSZ GYÖKEREKKEL

Herman Wouk 1915 májusának végén született Bronxban. Szülei a mai Belorussziából érkeztek az Új-hazába. Édesapja, Abraham Isaac Wouk keményen dolgozott, hogy sikerüljön kiemelnie családját a szegénységből, ám a környéken lakó zsidó családok többségétől eltérően nagy hangsúlyt fektetett arra is, hogy a kis Herman megtanuljon héberül, folyékonyan tudjon imádkozni és könnyedén eligazodjon a Biblia szövegei között. A komolyabb vallási képzést azonban már nem ő, hanem a fiú anyai nagyapja vállalta magára, aki nem sokkal a fiatal Wouk bár micvója előtt érkezett Amerikába. Az idős Chábád rabbi kezdte el bevezetni a jó eszű fiút a Talmud rejtelmeibe, és a szövegek mély elemzésének inspiráló elfoglaltsága hamar kettejük napi rutinjává vált.

Herman Wouk a Columbia Egyetemre járt, majd a Pearl Harbort ért japán támadás után jelentkezett a haditengerészethez, amelynek kötelékében számos ütközetben vett részt. Később úgy nyilatkozott, hogy nagyapja és a haditengerészet voltak a legnagyobb hatással az életére.

IRODALMI SIKEREK

A háború éveit alatt írta első regényét, az *Auróra hajnalpírt*, amelynek kéziratát egykori filozófiaprofesszorának küldte el, aki a minőségi írást egy ismert New York-i szerkesztőnek továbbította. A döntést szerző-

dés koronázta, a könyvet 1947-ben adták ki, és egy csapásra meglehetősen ismertséget hozott szerzőjének.

A kezdeti sikereket még nagyobbak követték. A *Zendülés a Caine hadihajón* című, a csendes-óceáni hadszíntéren szerzett tapasztalatai ihlette regényéért 1951-ben Pulitzer-díjait is kapott. A könyvből előbb Humphrey Bogart főszereplésével filmadaptáció készült, majd kétfelvonalas darab formájában a Broadway-en is bemutatták a történetet. Wouk negyedik könyve, a *Marjorie*

Morningstar (magyarul *Hajnalcsillag* címen jelent meg) bepillantást engedett egy, az olvasók döntő többsége számára teljességgel ismeretlen világba: a feltörekvő, de a hagyományaihoz ragaszkodó New York-i zsidó családokból a többségi társa-

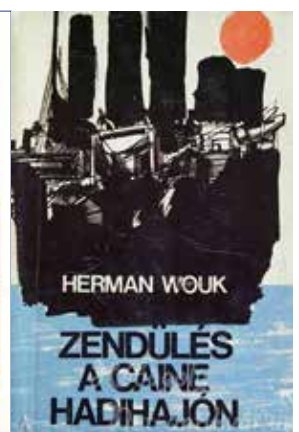
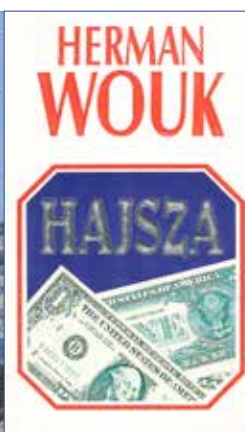
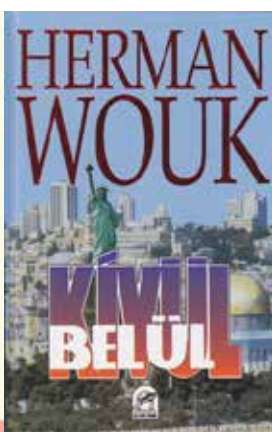
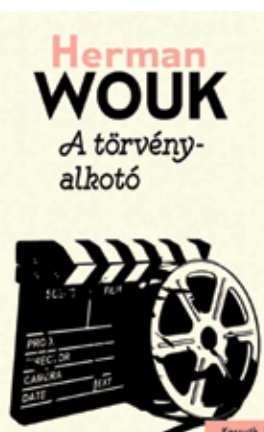
dalom szabályrendszerébe kikerülő fiatalok életébe.

Feleségét, Betty Sarah Brownt még a háborús években ismerte meg, amikor hajóját Kaliforniában javították. A nő a 25. születésnapján betért a zsidóságba, és 1945. december 10-én összeházasodtak. Három gyermekük született, a legidősebb, Abraham 1951-ben egy balesetben elhunyt.

A LEGSIKERESEBB ZSIDÓ KISOKOS

Wouk negyedik könyve, az *Én Istenem* pótolhatatlan bevezetés a zsidóságba.

Wouk 1975-ben
FOTO: ALEX GOTFRED

Megbecsülni is lehetetlen, hogy az 1959-ben megjelent rendkívül olvasmányos kézikönyv hány olvasót igazított el a zsidó hagyományok útvesztőiben. A könyv a megjelenését követően valóságos szenzációnak számított Amerikában, ugyanis az ortodox zsidó életmód a bezárkózó, szigorúan vallásos csoportokon túl lényegében ismeretlennek számított akkoriban a rohamosan asszimilálódó fiatalabb zsidók körében, a nem zsidó honfitársaikról nem is beszélve. Az írást a *Los Angeles Times* is folytatásokban közölte, a számos alkalommal és több nyelven kiadott kötet a mai napig az egyik legnépszerűbb összefoglaló a zsidó vallásról. Magyarul 1993-ban a Chábád Lubavics Zsidó Nevelési és Oktatás Egyesület adta ki.

A nagyapjának, *Mendel Leib Levine* egykori minszki, majd New York-i rabbinak dedikált könyv és Wouk szokatlan egyénisége a 20. századi angol nyelvű, zsidó írók között számtalan hívet szerzett a zsidó tradíció számára. Wouk maga nem

Wouk édesanyja (balra) és anyai nagyapja, Mendel Leib Levine rabbi

csak minden nap tanult, hanem heti rendszerességgel tanított is Talmudot. Kevésbé ismert, de 1952-ben még egy mai napig működő zsinagógát is alapított a Long Island mellett elterülő Fire Islandon. A washingtoni évei alatt használt Georgetown zsinagógát pedig nem hivatalosan a mai napig Herman Wouk zsinagógájának hívják.

AZ ÉVSZÁZAD ÍRÓJA – ÉS BARÁTAI

Az író Dávid Ben-Guriontól a Nobel-díjas Elie Wieselig a 20. század számos kiemelkedő személyiségét a barátjának tudhatta. Wouk több

évtizedet átívelő kapcsolatban állt a lubavicsi rebbével, Menachem Mendel Schneersonnal is, akit első ízben az Egyesült Államok aktuális elnökének, Richard Nixonnak a személyes megbízottjaként keresett fel a vallási vezető 70. születésnapja alkalmából 1972-ben. Wouk hosszú ideig állt levelezésben a Rebbével, aki több alkalommal személyes audiencián fogadta, és útmutatásokkal látta el az író.

Herman Woukot Palm Springs-i otthonában, alig 10 nappal a 104. születésnapja előtt, álmában érte a halál. A 20. század egyik legnagyobb zsidó írója távozott közülünk.

BÉT MENÁCHEM: JOBBAT A JÓBÓL

VAN ÚGY, HOGY A SZÜLŐ IS NYUGODT LEHET

FOTÓK: DEMECS ZSOLT

Sokan szkeptikusok azzal kapcsolatban, lehet-e biztonságot adó, szeretetteljes légkörben, gyermekközpontúan oktatni úgy, hogy közben a Nemzeti Alaptantervben rögzített tudást is megkapják a gyerekek. A jó hír az, hogy lehet. Élő példa erre az EMIH fenntartásában működő Bét Menáchem Iskola, ahol mindezt egyszerre sikerül megvalósítani. A tanév során szakértők bevonásával világították át az intézményben folyó munkát. Ennek részleteiről kérdeztük az iskola vezetőjét és az elemzést készítő oktatáskutatót. *ÓNODY-MOLNÁR DÓRA ÍRÁSA*

A GONDOS FENNTARTÓ MEGHALLJA A SZÜLŐK HANGJÁT

Gyakran előfordul egy iskolában, hogy a szülők valamiért aggódni kezdenek, hogy bizonyosan jó kezekben van-e a gyerekük, megfelelő színvonalú-e az oktatás. Ez a szorongás időről időre előjön, hiszen a szülő legféltebb kincsét, a gyermekét bízta a pedagógusra. Ez az aggodalom természetesen a Bét Menáchem Héber-Magyar Kéttannyelvű Általános Iskolával kapcsolatban is felmerült: „Vajon megkapják-e a gyerekeink a jó minőségű oktatást? Vajon eredményesen oktatják itt a diákokat? Ugye felkészíti ez az iskola a gyerekeinket arra, hogy felvegyék őket a legjobb gimnáziumokba?” – ilyen és hasonló kérdések gyakran fogalmazódnak meg a szülőknél.

A gondos fenntartó komolyan veszi ezeket az aggodalmakat, és megpróbál megnyugtató válaszokat találni. A Bét Menáchem vezetője, *Oberlander Batsheva* éppen ezért szakértőkhöz fordult, hogy nézzék át az intézmény iskolai programját, elemezzék az ott folyó munkát, és ha szükséges valahol korrigálni, tegyenek rá javaslatot. *Batsheva* nem bízta a véletlenre, amikor a magyar nyelven folyó oktatás minőségéről kért elemzést. *Nahalka István*hoz, az egyik legelismertebb oktatáskutatóhoz fordult, aki nemcsak a tanulás eredményességét, a természettudományos nevelést, az esélyegyenlőtlenséget, a differenciált tanítási utakat kutatja, hanem sok éven át oktatott pedagógus hallgatókat is, így nemcsak a gyerekek, hanem a tanárok oldaláról is ismeri az elképzelhető problémákat.

Ma Magyarországon az oktatásban sajnos kiveszőben van ez a szemlélet: a fenntartókat vagy nem érdekli, milyen irányba haladnak vagy egyáltalán nincsenek eszközeik arra, hogy bizonyos időközönként átvizsgálják, kellően eredményes-e, jó színvonalú-e az a munka, amit nap mint nap végeznek a tanárok az iskolában.

MODERN MÓDSZEREK AZ OKTATÁSBAN

– Szerettünk volna egy külső személytől visszajelzéseket kapni a tanításunk eredményességéről. Amikor az ember benne van valamiben, túl szubjektíven látja a dolgokat, ezért fontos keresni egy olyan szakértőt, aki külső szempontok alapján képes értékelni bennünket. Egyik fontos kérdésünk az volt, hogy miként állunk a magyar nyelvű oktatással. Tudnunk kell, hogyan tanítanak oktatóink a magyar iskolákhoz képest – mondta lapunknak ezzel kapcsolatban Oberlander Batsheva. Hozzáfűzte: az államilag akkreditált héber nyelvű képzéssel kapcsolatban ez a kérdés azért nem merült fel, mert annak magas színvonaláról nemzetközi visszajelzéseik vannak.

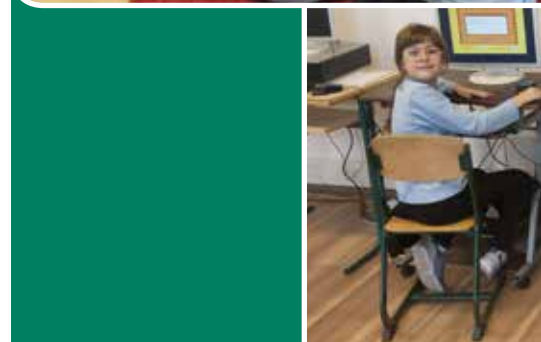
– S hogy miben tud többet nyújtani a gyerekeknek ez az iskola a magyar nyelvű képzésben, mint mások? – kérdi Batsheva, és rögtön válaszol is: – Próbáljuk a külföldi, jól bevált módszereket átvenni. Nem alkalmazzuk a régi, poroszos oktatási formákat, minél jobban visszaszorítjuk a frontális oktatást. A Bét Menáchem egyedi iskola. Sokféle gyerek jön hozzánk, vallásosak, nem vallásosak egyaránt, a legváltozatosabb háttérrel – mondja, utalva arra, hogy az iskola befogadó szellemiségű.

Nahalka István elemző munkája során számos órát látogatott meg, interjúkat készített a tanárokkal, szinte együtt élt az iskolai közösséggel. Oberlander Batsheva szerint mindez már azért sem okozott problémát, mert az iskola tanárai „nem régi vágásúak, nyitottak a változásokra, segítőkészek, mindig szeretnek új dolgokat tanulni”. A XXI. századi okoseszközök például már első évfolyamtól részei az oktatásnak: a gyerekek felhasználói szinten használják a számítógépet, Power Pointban, Wordben dolgoznak, egyes órákon akár saját tabletjeiket használva a tanárral együtt fedezik fel az óra témájához kapcsolódó tartalmakat a világhálón.

Az igazgatónő azt is elmondja: a kooperatív és projektpedagógiai tanítási módszerek azért sem idegenek tőlük, mert a héber oktatása során egyszerre több tárggyal is ismerkednek a gyerekek. – Miközben tanulják a héber nyelvtant, a próféták cselekedeteivel, életével is ismerkednek – illusztrálja egy példán keresztül. Oberlander Batsheva hangsúlyozza: a kis létszám miatt minden egyes gyerekekre van idő, mindegyikőjükre jut figyelem. – Azonnal észrevesszük, ha valamelyik gyerek elkezd gyengülni valamely tantárgyból. Igazgatóként minden második héten leülök a tanárokkal, s megbeszélésem velük, hogy mi a helyzet a gyerekekkel. Ha kiderül, hogy egyik diákunk rosszabbul viselkedik, romlani kezdenek az eredményei, megnézzük, mi állhat ennek hátterében. Ha családi problémákkal küszködik, megpróbálunk segítő, támogató légkört adni nekik. Figyelünk a tanulási nehézségekkel küzdő gyerekekre is. Alapozó és szenzoros tornával fejlesztjük őket, mert ezek a módszerek hihetetlenül gyors segítséget nyújtanak abban, hogy kiegyensúlyozottabbá váljanak, javuljon az iskolai figyelmük, teljesítményük – magyarázza az igazgató, aki elmeséli, hogy a közösségépítés is fontos része a munkájuknak. Legutóbb a *Lág BáOmér*, azaz az ómerszámlálás harmincharmadik napja alkalmából a gyerekek, tanárok és szülők különböző játékokkal, dobokkal vonultak az iskola környéki utcákon. Most pedig a tóraadás ünnepére készül az iskola a családokkal együtt.

A KÜLSŐ SZAKÉRTŐ VÉLEMÉNYE

– Amikor elkezdtünk dolgozni az iskolával, már láttuk, hogy az itt folyó munka, a pedagógusok felkészültsége sok területen messze a magyar átlag feletti – ezt már Nahalka István mondja. A tényfeltáró munka során az oktatáskutató

azt tapasztalta, hogy talán az okoz időnként aggodalmat a szülőknél, hogy az iskolának komplex küldetése van. – Egyszerre készítik fel a gyerekeket arra, hogy külföldön vallási tanulmányokat folytassanak, izraeli, amerikai jesivákban, továbbá arra, hogy világi oktatási intézményekben is helytálljanak – véli az oktatáskutató, hozzátéve: aggodalomra nincs semmi ok, mert mindkét területen jól teljesít az iskola. Az elemző munka során kiderült: azok a gyerekek is kellő felkészítést kapnak a Bét Menáchemben, akik Magyarországon, valamelyik jó nevű gimnáziumban szeretnének továbbtanulni. Ez sok szülőnek kulcskérdés, ugyanis Magyarországon a magas minőségű gimnáziumi oktatásért komoly verseny folyik: a sajtó minden évben visszhangos az egyre nagyobb túljelentkezési arányokról és a stresszes felvételi eljárásról.

SZERETETTELJES LÉGKÖR, SZÍNVONALAS OKTATÁS

– Mi is ennek az elvárásnak a fényében monitoroztuk a magyar nyelvű oktatási munkát az iskolában – világít rá a szakember.

És hogy mit találtak?

– Nos, a Bét Menáchem egyszerre tud olyan szeretetteljes légkört teremteni, ahol a gyerek biztonságban érzi magát, miközben magas színvonalú oktatást kap. Sokan nem tartják összeegyeztethetőnek a gyerekközpontúságot és a Nemzeti Alaptantervben rögzített tárgyi-lexikális ismeretek átadását, de a Bét Menáchem az élő példa, hogy ez sikerülhet – fejt ki Nahalka István, hozzátéve: elég csak az országos kompetenciamérési adatokra nézni. A gyerekek teljesítménye alapján az iskola matematikából az elmúlt években az ország tíz legjobb intézménye között van.

Megkérdeztük az oktatáskutatót, hogy a sok-sok tanóra megtekintése után, több kérdőíves felmérés adatait elemezve, milyen gyengeségeket lát az iskolában.

– Szeretném leszögezni, hogy itt a pedagógusok magas színvonalon teljesítenek – válaszolta. – Módszertanilag nagyon jók. Jól kihasználják, hogy kicsik az osztálylétszámok. Szinte egyáltalán nincs frontális munka. (Ez az állami iskolák túlnyomó többségében még most is domináns, miközben alig alkalmazzák a modern pedagógiai eszközöket, amit jól jelez, hogy nemzetközi méréseken Magyarország a főbb kompetenciaterületeken egyre rosszabbul teljesít – a szerk.) Ahol fejlődési lehetőséget láttunk a vizsgálatunk alapján, az a differenciált oktatás. Amikor ugyanis a pedagógusoktól megkérdeztünk a gyerekek fejlesztésével kapcsolatos véleményüket, egy korábbi korszak módszereit sorolták. Ennek lényege, hogy a gyengékre oda kell figyelni és fel kell őket zárkóztatni. Válaszaikból kiderült, hogy a konstruktívizmust kevésbé ismerik, az esélyegyenlőségről pedig hagyományos módon gondolkodnak. A modern pedagógia viszont már mást vall a differenciálásról. Ez a szemléletmód abból indul ki, hogy minden gyerek tehetséges valamiben, így a gyerekek saját, meglévő tudására, tehetségére épülő, személyre szabott pedagógia kap teret az oktatásban. Ez azt is jelenti, hogy az iskolában eltöltött idő mindössze felét kellene a közös tanulmányoknak uralniuk, a fennmaradó részben a gyerekek egyéni igényeihez lehetne alkalmazkodni. A Bét Menáchem vezetői és pedagógusai abszolút nyitottak erre a szemléletmódra, így a vezetéssel egy pedagógus-továbbképzés indul szeptembertől – mondta az Egységnek Nahalka István. Az oktatáskutató arra is javaslatot tett, hogy a tanulói terheket csökkenteni kellene. Erre az iskola vezetése nyitottan mutatkozott, így a jövőben több, a kooperációra épülő projektmunkában vesznek majd részt a gyerekek. Mindez arra szolgál tanulsággul, hogy jó intézményvezetéssel a jóból még jobbat lehet csinálni.

ZOLTAI BEA: HIÁNY ÉS JELENLÉT – A PÁPAI ZSINAGÓGA

Szeptember végéig látogatható Zoltai Bea festőművész Hiány és jelenlét című kiállítása a pápai Pannonia Reformata Múzeum időszaki kiállítóterében. A 67 festményt felsorakoztató kiállítás Magyarország harmadik legnagyobb zsinagógájának részletein keresztül közelíti meg a címet adó két fogalmat, vagyis az üresség jelentéseit. Az alábbiakban az alkotóval készített interjúkat olvashatják. CSEH VIKTOR ÍRÁSA

FOTÓ: BÍRÓ DÁVID

NÉVJEGY

ZOLTAI BEA

- SZÜLETETT: 1968
- FOGLALKOZÁSA: festőművész
- CSALÁD: 2 gyermek édesanyja

FOTÓ: SCHILD TAMÁS

– Hiány és jelenlét – mi ihlette a kiállítás címét?

– Egy kiállítás címe valamiképpen összefoglalja a képek mondanivalóját. Tudjuk, hogy a festmények önálló műalkotások, nem szükséges semmi rávezetés, magyarázás a befogadásukhoz, hisz minden nézőben kialakul a saját személyiségén keresztül átszűrődött verziója a látott képnek. Mégis, mindannyian biztos éreztük már, hogy egy kép címe képes adni újabb szempontot, mélyítheti az értelmezések lehetőségeit és az alkotóhoz közelebb kerülhetünk.

Érdekeselek a szavak. Lenyűgöző és feszültséggel teli feladat, ahogy a bennem megjelenő érzéseket vagy adott esetben egy kiállítási festményt elkezdek pár szóval megközelíteni. Mikor egy kiállításnak címet keresek, akkor azt az alap gondolatot próbálom minél kevesebb szóval

közelíteni, ami létrehozta a képsorozatot. Persze sokféle mondanivaló kapcsolódhat ezekhez a képekhez is, többféle el lehet indulni, de ez a két szó érzékelteti talán legjobban számomra azt a láthatatlan létezőt, amit ebben az esetben a pápai zsinagóga épülete fog körül.

– Téma vagy helyszín? Melyik volt meg előbb?

– Rövid és pontos választ nem fogok tudni adni, de megpróbálom válaszolni a folyamatot. Volt bennem egy erős szándék. Egészen kis gyerekoromtól kezdve nézegettem az elhagyott kastélyokat, házakat, zsinagógákat. Bementem a falaik közé és sokat időztem ezekben az épületekben.

Többféle tragédia miatt válhat lakatlanná egy épület. A holokauszt ténye számomra mindig felfoghatat-

lan volt és marad. Nem akarom összehasonlítani az emberi tragédiák fajtáit és ezeket rangsorolni, egymás alá vagy fölé helyezni, mindenkinek megvan a maga személyes szempontrendszere. Magyarországon szinte minden nagyobb településen volt zsinagóga. Ezek az épületek valamilyen formában többnyire megmaradtak. Szerintem ezek az épületek mára szobrokká váltak.

Olyan többletjelentésekkel, ráakódás-rétegekkel telítődtek, amelyekből már nem épületek többé.

A települések lakói 1944 után is ugyanúgy elsétáltak mellettük, kerülgették őket, mint ahogy korábban a hétköznapi teendőik során. Csakhogy megváltoztak az emberek és az épületek. Mindenre és mindenkire rátapadt a történelem, azok a napok, amikor végérvényesen átalakult a városok közössége, hirtelen néhány száz vagy akár sok ezer ember nem volt többlet jelen a településeken. Ez a „rátapadás”, felveti a felelősség mindenféle formáját... A zsinagógákban pedig megmaradt a csend.

Pár évvel ezelőtt elmentem a Páva utcai könyvtárba és átolvastam mindent, ami a magyarországi zsinagógákról könyvekben fellelhető volt. A szövegek és fotók alapján a pápai zsinagóga volt az, amit először szerettem volna látni. Magyarország harmadik legnagyobb zsinagógája – ami történetesen neoreneszánsz stílusban épült – egy olyan kiüresített tér, amely befoglaló formává vált. Ez a gigantikus történelmi lenyomat, az utca apró házai közé befüllesztve fizikailag nagyon van, de belül végül is nincs semmi. Ez a „semmi”, ebben az épületben mégis nagyon „van”.

– Könyvek és albumok alapján választotta a pápai zsinagógát?

– Amikor először mentem el a pápai zsinagógába, akkor még azt gondoltam, hogy utána számos másikat is megnézek, vagyis több épülethez is kötődni fog a megvalósítandó képsorozat. Személyes kötődésem nincs a városhoz, életemben akkor voltam először Pápán, amikor megnéztem a zsinagógát, de, miután megnéztem, és kezdtek bennem kialakulni a képek, rájöttem, hogy fontos, hogy egyetlen épülethez kapcsolódjanak majd. A festészet eszközeivel való gondolatok megfogalmazásához, kibontásához ez volt az egyértelmű, ha fotós lennék valószínűleg nem így döntök, akkor sokféle helyszínre ellátogattam volna.

TÖREDÉKEK A PÁPAI ZSIDÓK TÖRTÉNETÉBŐL

A pápai zsidó közösség az egyik legrégebbi múltra visszatekintő hitközség, mely formális megalapításához 1748-ban adott engedélyt az Esterházy-család. A közösség erejét mutatja, hogy 1752-ben a Hevra Kadisa már zsidó kórházat létesített, és egyhamar imaházat is épített. A ma is álló zsinagógát *Horowitz Srága Feivel hálévi* (1796–1845) rabbi idejében kezdték építeni 1841-ben – egy évvel korábban, a népességi adatok szerint 2645 zsidó élt Pápán, mely a lakosság 19,4%-át jelentette.

Az építkezésre a szájhagyomány szerint a gróf százezer ingyen téglával járult hozzá, míg más forrás szerint csak kedvező hitelt folyósított a zsidóknak. A hatalmas zsinagóga belső elrendezése sajnos konfliktusok forrása lett, miután a reform gondolkodásúak a hagyományosan középen álló bimát a frigyszekrény elé kívánták helyezni – az évtizedekig tartó vita végül 1918/19 telén köztes megoldással rendeződött: rendhagyó módon egy kör alakú bimát építettek, melyet ugyan a zsinagógai tér elején helyeztek el, de úgy, hogy az előtt még két padosor megmaradt.

Az 1848-as szabadságharckor nyolcvan zsidó honvédet soroztak be, köztük az akkori rabbit, *Lőw Lipót* (1811–1875). Pápán egy sor jeles rabbi szolgált, mint *dr. Breuer Salamon* (1850–1926), a híres frankfurti *Samson Raphael Hirsch* (1808–1888) veje, aki apósa halálával örökölte a németországi rabbiszéket. *Róth Móse Árje* (1845–1905), korábban eperjesi főrabbi, *Gottlieb Sámuel* (1876–1928), aki tolcsvai működése alatt híresült el, vagy a haszid közösség vezetője, a „hunyadi rebbe” néven is ismert *Grünwald Jáákov Jehezkijá* (1881–1941), aki egyébként a híres huszti gáon, *Grünwald Mózes* (1853–1910) fia volt.

1944-ben mintegy kétezer-ötszáz pápait zsúfolták össze a zsinagógában és annak környékén, ahonnan Auschwitzba deportálták őket. A holokausztot körülbelül háromszázan éltek túl, akik megpróbálták újjáéleszteni a hitéletet. A rabbi 1956-ban elhagyta a várost, a közösség létszáma és a hitélet folyamatosan csökkent. Az elszármazottakat egy hagyományörző egyesület és a Pápai Zsidók Társasága próbálja egybetartani.

– Visszatérve a nem látható dolgok jelenlétéhez – milyen üzenetei lehetnek ezeknek?

– Ez egy majdnem 70 éve bezárt épület, amit mostanában már egy-egy csoportnak vagy eseménynek kinyitnak. Az épületbe lépve és ott tartózkodva úgy éreztem, hogy ezeken a falakon keresztül szeretném megfogalmazni, milyen, amikor jelen van a falakat létrehozó közösség egy épített térben és milyen, amikor eltűnik. Tehát a jelenlét és nem jelenlét vagy hiány fogalmának ábrázolhatósága foglalkoztatott a képsorozatban. Ami egyben az üresség, egy adott tér üressége fajtáinak lehetőségeit is felveti (pozitív és negatív töltésű üres terek megjelenítési lehetőségei).

A zsinagóga terét a festményeken mindig üresen látjuk. Az 1944 előtti állapotot megidéző képeken, még

nincs jelen az „épített”, a mögötte álló közösség, de mindjárt megérkeznek. Ezek a képek egészen másfajta csenddel telítettek, mint a napjainkban látható tér súlyos érzelmi rétegekkel terhelt csenddel átítatott állapota.

A 67 (15 nagy és 52 kisebb vagy közepes méretű) kép között van négy csendélet. Ezeken keresztül – reményeim szerint – átszűrődik, hogy számomra az ünnepekben is a hétköznapi a fontos. Az ismétlődő, esetleges pillanatok. Tulajdonképpen az fontos az életben, ami nem tűnik annak.

– Tehát 67 képet festett a témában – ennek van különösebb jelentősége? A kiemelt részleteket mi alapján választotta?

– A képek számában nem volt szándékosság részemről, ha bármiféle

számszimbolika hozzájuk kapcsolható, az véletlen. Ha van olyan, hogy véletlen.

A kiállítótér falain szétszórtan megjelenő kisebb képek tulajdonképpen az én szubjektív emléktöredékeim az épület belsejéről. A kiállítás terében ezek a felületek mindenféle magasságban körbeveszik a nagyobb képeket. Tulajdonképpen összekapcsolják a három részből álló kiállító tér tereit. A kiállítást nézve a látogató hagyományos módon is nézi a képeket (szemmagasságban felakasztva) és ettől eltérően is, hisz térdmagasságtól 3 méteres magasságig borítják a falakat a szétszórt apró képek.

A töredékesség, a részletek újraegyesítésének lehetetlensége, körbeveszi a látogatót, de nem tragédiaként ránehezedve, inkább újabb képi befogadási helyzeteket létrehozva. Lehet, hogy valakihez egy 20x20 cm-es „emlék töredék” kép közelebb áll, mint egy 100x150 cm-es fő képe a kiállításnak. A kis képeket nézve az emlékezés töredékességére, szubjektív voltára is gon-

dolhatunk. A személyes szálak, az igazság törmelékei, a talált és igazán megélt pillanataink közelebb vihetnek a *valósághoz*.

– Mikor festett, meddig és hol?

– A helyszínen készítettem fotókat, illetve több szalon gyűjtöttem korabeli fényképeket is. Ezek segítségével a műtermemben festettem meg a sorozatot. A nagy méretű képek, melyek 2015-ben az Izraeli Kulturális Intézetben voltak láthatók, másfél év alatt készültek el. 2019 márciusában kerestem meg a Pannónia Reformata Múzeum, egy gyönyörű, új létesítmény Pápán, azzal a szándékkal, hogy szívesen kiállítsa a ké-

ezeket a képeket. Nagyon örültem a kérésnek, mert ez a befogadás, kiállítás egy újfajta helyzetet jelentett a festményeknek. Egyrészt pár perc sétára vagyunk a képek nézésekor a zsinagógához, ami ráadásul előzetes kérésre látogatható a kiállítás nyitva tartása alatt! Másrészt, mivel minden kiállítótér másképpen működik, úgy tartottam optimálisnak a készülő kiállítást, hogy a meglévő anyagot kiegészítettem 52 új képpel. Vagyis ez egészen más kiállítás, mint a pár évvel ezelőtt, Budapesten látható tárlat volt.

– A témaválasztás mögött személyes kötődés is van?

– Van kötődésem persze származás és emberi kapcsolatok okán is, de erre szándékosan nem szeretnék kitérni. Azért nem szeretnék százalékról, konkrét rokonsági viszonyokról beszélni, mert olyan könnyű azt mondani, hogy „a zsidó festő, zsidó témákkal foglalkozik”! Rögtön egy leegyszerűsítés, korlátozás, bezárás keletkezik ezen az úton.

Mindannyiunkra tartozik minden abból, ami a világból minket körbevesz. A történesek, hagyományok emlékezetben megtartásának fontossága számomra rendkívül fontos, és ebbe beleépülve, ezt átszöve, de ezen túl másféle irányokba is ellépve, a *figyelésünk* folyamatos fenntartása az egyik legfontosabb emberi érték. Az egymásra odafigyelés talán mindennek a „kulcsa”.

KEDVES ÉN!

NÉVJEGY

SZENTECZKI ZITA

- SZÜLETETT: 1991
- FOGLALKOZÁSA: bábrendező, rendező

– Ismerkedjünk meg kicsit önnel, hogyan lett rendező?

– Az érettségi körül sokat gondolkodtam, hogy a képzőművészet vagy a színház felé induljak-e, felvételiztem kurátor szakra a Képzőn, színész szakra a Színin. Végül a színészet mellett döntöttem, és mivel Pestre nem vettek fel, így kerültem Marosvásárhelyre. Ott jártam egy évig színész szakra. Nagyon fontos és intenzív volt nekem az az év, rögtön érettségi után elköltöztem a családomtól egy másik országba, és itt jöttem rá arra, hogy a rendezés az, amit igazán szeretnék. Mivel akkor indult bábrendező szak itthon, nagyon megörültem, mert a bábban egyesül a képzőművészet és a színház. Felvettek, ott végeztem. Hát, így.

– Milyen munkáit láthatta eddig a közönség?

– Időrendben: Kedves Én! – KV Társulattal, Angyali üdvözlés – Stúdió K Színház, Kék madár az Operettben, Mit kerestél Jakab az ágy alatt Budapest Bábszínházban, a Pionírszív az Örkényben, Hajnóczy: A halál kilovagolt Perzsiából a Trafóban, Vadhattyú, a kecskeméti Ciróka Bábszínházban, Kicsibácsi és Kicsinéni (meg az Imikém) a Mesebolt Bábszínházban, Szegény Dzsoni és Árnika az Operettben, Balázs Béla Csened a Kerekasztalokkal, Szabadkán a Királykisasszony, akinek nem volt birodalma. És volt pár dolog, amit az egyetemen csináltam, de tovább játszottunk, ilyen a Közöny, az Iphigeneia és a Macskaherceg kilencedik élete meg a Zita-Show.

A Kedves Én! című előadás öt fiatal naplőbejegyzéseinek keresztül vizsgálja a magyar történelem egyik legnehezebb korszakát: az 1939 és 1945 közötti tragikus történelmi időszakot. A naplőírók között nagypolgári, a zsidótörvények után kikerestelkedett fővárosi, illetve az antiszemitizmus miatt cionistává váló kamasz, római katolikus háttérből érkező tizenéves és elszegényedett nemesi család sarja is szerepel. Megmutatja azt a megrázó folyamatot, ahogyan a zsidó és keresztény tizenévesek szembesülnek a zsidótörvények következményeivel; a munkaszolgálatra elhurcolt családtagok, ismerősök sorsával, a csillagos házakkal és a munkaszolgálatlal. A darab ősbemutatója április 27-én volt a Kugler Art Szalon lakásszínházban. A nagy sikerű bemutató után beszélgettünk a fiatal rendezővel, **SZENTECZKI ZITÁ**val. JUHÁSZ VALI ÍRÁSA

– A KV Társulattal hogyan került kapcsolatba (Urbanovits Krisztina és Száger Zsuzsa az alapítói ennek a független társulatnak – a szerk.)?

– Kriszta és Zsuzsa láttak néhányat a munkáim közül, és megkerestek, hogy dolgozzunk együtt, az anyagot én hoztam.

– Ezek szerint a Kedves Én! témája saját ötlet? Mennyiben kapcsolódik az előadás Kunt Gergely Kamasztükrök című könyvéhez?

– Igen és nagyon. Kunt Gergely körülbelül húsz fiatal naplőjából közöl részleteket, mi kiválasztottunk

néhány szereplőt és az ő naplóikat kutattuk fel, olvastuk végig és szerkesztettük össze Enyedi Évával, tehát az előadás tartalmaz olyan szövegeket is, melyek nem olvashatóak Gergő könyvében, de az alapja és a gerince abszolút az ő könyve.

– A Szenes Hanna-féle napló részletei is szerepelnek a könyvben, vagy ehhez végeztek külön kutatómunkát is?

– Igen, szerepelnek a könyvben abból is részletek, de mivel ez egy publikált visszaemlékezés, kivettem a Szenes-naplót a könyvtárból, és akkor láttam, hogy ebben a könyvben vannak drámák, versek, levelezések és az édesanyja visszaemlékezése is benne van egy 30 oldalas novella formájában. Így nagyon adta magát, hogy ezek a részek is belekerüljenek a darabba.

– A dramatizálás folyamata hogyan zajlott? Kronológiailag próbáltak kapcsolatot keresni az írások között vagy más volt a koncepció?

– Inkább tematikus motívumok alapján fűztük össze. Nagy kérdés volt, hogy működik-e ez így. Az volt a hipotézisem, hogy ezek a naplók képesek párbeszédbe lépni egymással. Úgy érzem, hogy hiába nem ismerték egymást ezek a fiatalok, és a nagyon más kultúrából, vallási környezetből, földrajzi és társadalmi helyzetből adódóan meglehetősen távol állnak egymástól, a témáik mégiscsak összekapcsolódnak, elég hasonló dolgokon gondolkodnak. A szerkesztési elvünk ez volt: meghagytuk a kronológiát, ahogy az ország sodródik bele a háborúba, de a konkrét dátumokat kiszedtük, mert úgy éreztük, hogy a tematika fontosabb. Nehéz is volt, mert történelmileg is időrendben próbáltunk haladni, de mégis voltak olyan epizódok a darabban, ahol az időt felülírja az esemény. A motívumok összekapcsolódnak és egy ponton az anya-lánya sorstragédiák előtérbe helyeződnek. Az egyik naplóírónak nem él az édesanyja, másikuknak központi figurája az életében – ő végig a bujkálás és a munkaszolgálat

KEDVES ÉN! (SZERINTEM NEM TUDOM...)

A KV Társulat kortárs magyar ösbemutatója

Kunt Gergely Kamasztükrök c. műve nyomán
Szövegkönyv – eredeti naplórészletek felhasználásával:

Enyedi Éva és Szenteczki Zita

Bemutató: 2019. április 26. – **Kugler Art Szalon Budapest**

Az NKA és a Hybridkult támogatásával.

„...Annyi bizonyos, hogy szörnyű, rendkívüli és történelmi napokat élünk. Kedden teljesen megszűnt az elsötétítés és a légvédelmi készültség. Szerdán rettenetes számítógépezet volt. Csütörtökön kiosztották a füzeteket és be lehetett fejezni. De én egy tökéletes tökkelütött vagyok. Este hívatlan vendégünk érkezett. Kardos, az osztályfőnök. Egy hétre eltiltottak a naplórástól...”

A KV társulat új bemutatóját, Kunt Gergely nagyszerű Kamasztükrök c. műve inspirálta, amely kamaszok naplóján keresztül mutatja be a magyar történelem egyik legellentmondásosabb és legtragikusabb időszakát. Az előadásban öt kamasz szemszögén keresztül kapunk rendkívül érzékeny és személyes képet az 1939 és 1945 közötti évekről. A magyar történelem tizenéves fiatalok hangján szólal meg; a legszemélyesebb és legintimebb bejegyzéseken keresztül tárul fel egy olyan világ, amelyet a legalaposabb történelemkönyvek sem tudnak igazán megmutatni. Tizenéves naplóróink hétköznapi hősök; életük olykor banális, egyszerű emberi pillanatait, eseményeit a világégés drámája helyezi különös fénytörésbe. „...Olyan világeképeket dokumentálnak, amelyekről vagy nem tudtunk ideáig, vagy csak nagyon fekete-fehér, elnagyolt elképzeléseink voltak róluk.” (Kunt Gergely)

„...Elvitték Rezső bácsit és tegnap Gyula bácsit. Én már nem vagyok úgy elkeseredve, Rendületlenül hiszek a JÖVŐMBEN. És ha őszintén veszszük, sajnálom Rezső bácsit, de nem izgat különösebben. A Kálmánt meg a Gyulát szinte nem is bánom. Nem tudom, hogy miért, de így van. Sajnálatot erőltetni nem lehet. És a bombázások sem izgattak, szinte még örültem is, hogy legalább egy kis változatosság van... Nem tehetek róla. Ilyen a természetem.”

Hátországai naplóróink között lesz nagypolgári, a zsidótörvények után kikeresztelkedett fővárosi, illetve az antiszemitizmus miatt cionistává váló kamasz, lesz római katolikus háttérből érkező tizenéves és elszegényedett nemesi család sarja is. Megmutatjuk azt a megrázó folyamatot, ahogyan a zsidó és keresztény tizenévesek szembesülnek a zsidótörvények következményeivel; a munkaszolgálatra elhurcolt családtagok, ismerősök sorsával, a csillagos házakkal és a munkaszolgálatl.

Ennek a dokumentumok alapján összeállított drámaszövegnek saját ideje van, amely három nagy részre tagolódik; háború előtt, háború alatt és háború utáni részre. Ez a kamaszok traumatikus felnőtté válásának története, a személyes időmúlás összesűrítése egy általunk létrehozott drámai térben-időben.

Az előadásban korabeli sanzonok, katonadalok, népdalok, magyar nóták szólalnak majd meg élő zenei kísérettel.

„...Mondta a házmester, hogy az oroszok ugráltak örömben, hogy milyen sok minden van a házukban. Itt biztos burzsujok laknak... A villanyórát is leszerelték a folyosóról és elvitték. Azt hitték, rendes óra. Az egyik orosz mondta, hogyha hazamennek, leütik Sztálin atyát, mert becsapta őket. Nem Oroszország a paradicsom, hanem Magyarország...”

Szereplők: Barna Lilla, Kovács Domokos, Száger Zsuzsanna, Terhes Sándor, Urbanovits Krisztina; Író-dramatarg: Enyedi Éva; Látvány: Juhász Nóra; Zenei vezető: Pálos Péter; Produkciós asszisztens: Cseh Adrienn; Rendező: Szenteczki Zita

alatt is az édesanyját keresi, és addig írja a naplóját, míg meg nem hal az édesanyja. A Szenes Hanna-történetben pedig Száger Zsuzsa a fiatal lányt játssza, aztán később, amikor Szenes Hanna úgy dönt, hogy beáll a brit hadseregbe és visszatér Palesztinából, akkor pedig már az édesanyját alakítja. Így képződik egy érdekes duplikáció, amelyben a fiatal lány (akit fogva tartanak a gyűjtőfogházban) egy báb formájában van jelen. Itt pedig az édesanya veszíti el a lányát, ami a legnagyobb tragédia egy szülő életében, és ennek a drámaisága fűzte utána a dramaturgiát.

– A könyv inspirálta elsősorban vagy érdeklis ez a korszak? Esetleg tervez olyan projektet, ami hasonló témájú időben/térben vagy esetleg a zsidóság kapcsolódik hozzá?

– Nagyon érdekel a korszak, ennél az előadásnál azonban a naplók iránti érdeklődésem, szeretetem volt az indító. Én körülbelül hétéves koromtól mindig írtam / írok naplót, egyszer készítettem is belőlük egy előadást még az egyetemen Zita-Show címmel. Most pedig Gyarmati Fanni (Radnóti Miklós néhány éve elhunyt özvegye – *a szerk.*) naplójából készülünk egy nagyszabású performanszra. A Pozsonyi úton egy galériában (régiségboltban) lesz ennek a bemutatója terveink szerint, ahol 11 színész olvassa a naplót egyszerre, ezt közben felvesszük, így a hangfelvétel lineárisává válik.

– A Kedves Én!-t el tudja képzelni más térben is (nagyobb színpadon például)?

– Szeretnénk majd másik térbe is átvinni, mert ide elég kevesen férnek be és ritkán tudjuk itt játszani. Az is jó lenne, ha más közönségréteghez is eljuthatna. Ez a lakásszínházi forma nagyon jó tere ennek az előadásnak. A szöveg szerint hol védett házban vagyunk, hol gettóban vagy légóban vagy más idegen lakásokban. Így sokszor a szöveg struktúrája is alakítja a teret, amit elképzelünk. A napló intimitásához is szervesen kapcsolódik.

– Május 24-25-én volt még két előadás ezen a helyszínen (KuglerArt Szalon, Sütő utca 2.), utána mikor játszzák még? Hiszen elég nagy volt az érdeklődés, a két áprilisi bemutató előadás telt házas volt.

– Egyelőre az évadban nincs több előadás, de jövő évtől biztosan lesz még.

– Juhász Nórával (jelmeztervező), úgy tudom, nem először dolgozott együtt.

– Igen, Nórával több éve dolgozunk együtt, kialakult már egy nagyon természetes és szoros bizalmi kapcsolat közöttünk. Nóri most végez a Képzőn festő szakon. A ruhák stilizáltak, amik igazán hangsúlyosak, azok a fehér gallérok, a gallérok formájában teljesen benne van a korszallem. A teret is együtt találtuk

ki, a díszletet, a világítást a lakás adottságaihoz igazítottuk – nem is nagyon rendeztünk át semmit, mert adott volt a miliő.

– Mennyire befogadó a közönség az ilyenfajta új koncepciókra és hogyan lehet támogatást szerezni az ilyen előadásokra?

– Még csak két előadás ment le eddig. Szerintem nyitottság abszolút van. Eddig kaptunk hideget-melegget, volt, aki azt mondta, hogy az első perctől legyalultuk. Úgy ment el, mint akit szétverték és biztosan élte végéig emlékezni fog erre. Volt, aki kevesellte az akciót és rádiójátékhoz hasonlította, de ez még mindig jobb, mintha közepes lenne. A pályázatot – ennek az előadásnak az esetében – a KV Társulat készítette, amiért nagyon hálás vagyok nekik.

Találgatásokba nem is bocsátkoznék, viszont, mivel a történet írója annyira érzékletesen festette le egy Lubavicsban eltöltött közös szombatit imát, azt mindenképp érdemes közölni:

„[...] De az idők megnehezültek: Oroszországban a rettenetes cári hatalom uralkodott. Napról napra újabb üldözésekről hallottak. És vajon kihez fordulhattak volna ilyen keserves, nehéz időben? Természetesen a Rabbihoz, aki Istennek követe. És így történt, hogy a világ minden tájáról Lubavicsba özönlöttek a Rabbi hívei. Egy ízben, »sabbosz tesuva« [*Sábát suvá*, a megtérés szombatja Jom kipur előtt - szerz.] alkalmával, úgy mondják, harmincezernél is nagyobb volt a látogatók száma. A nagy imaház és a körülötte elterülő kertek sem voltak elégségesek, hogy befogadják az imádkozókat. Nem lehetett másként: a szomszédos országutakon is ezrével álltak az emberek, akik imalepelbe burkolódzva imádkoztak.

Ha a városka tornyából végigtekintettek az ezeryi fejű gyülekezeten, melynek tagjai sárgás kendőkkel lefedve, az előimádkozó fájdalmas dallamára, fejüket ingatták, úgy tűnt, mintha egy búzaföld aranyló napsugárban, a langyos szellő nyomán hullámszani kezd. A lakosok csodálkoztak rajta, hogy olyan kis városkában, mint Lubavics, miként fér el a sok ezer ember. A jámborok azonban erre is tudtak felelni: Jeruzsálemben is, ünnepeken, több zarándok talált helyet, mint a város közönséges évszakokban be tudott fogadni. Ilyen szent helyekben titkos erő él, mely kitágítja őket, ha több zarándok számára kell helyet adniuk.³

A HATODIK LUBAVICSI REBBE MEGMENEKÜLÉSE

Joszéf Jichák Schneersohn (1880-1950 / 5710. svát 10.), miután kiszabadult szovjet fogságából, melybe azért esett, mert jesiva-fenntartásra

Joszéf Jichák Schneersohn rabbi

gyűjtött, el kellett hagynia az országot, és Rigában telepedett le. Ott adott interjút az oroszországi zsidók helyzetéről, melyet az orthodox zsidók hetilapja, a Zsidó Ujság is közölt: a zsidókat akkoriban tömegesen telepítették kolóniákba, ahol főképp mezőgazdasággal foglalkozhattak – ezzel kapcsolatban Ráv Joszéf Jicháknak az volt a félelme, hogy egy esetleges újabb rendszerváltáskor a zsidóktól vennék el először a földeket, ezzel földönfutóvá téve őket, így helyesebbnek tartotta volna az iparművesség támogatását, ugyanakkor a csoportos letelepítésben a pozitívumot is meglátta, miszerint a tömegekben előbb felébred a vágy a vallásos élet iránt.⁴

Ráv Joszéf „szabadon” távozhott ugyan, de személyes holmijának nagy részét elkobozták tőle, mint például az antik hanukai menóráját, mely a feljegyzés szerint a Hánérot hálálu dallamára szólalt meg, ha talapzatán megnyomtak egy pontot.⁵

Természetesen értékeink, tárgyaink eltulajdonítása szomorú dolog, de életünk nagyobb érték, nem gondolták ezt másképpen a rebbe hívei sem, amikor kiszabadulásának első évfordulóján ezrek keresték fel

száműzetésének rigai otthonában a mesterüket, hogy néhány tanítással örvendeztethessék meg a lelküket.⁶

KAPCSOLATFELVÉTEL AMERIKÁVAL

A Chábád mozgalom megalapítójának halála óta rengeteg litván zsidó vándorolt ki az Egyesült Államokba, akik nem felejtették el az Áltér Rebbe alapelveit, így, ha távolról is, de követték az irányzat szellemi vetőinek munkásságát, így például Ráv Joszéf Jichák Tóratanulásért vívott harcát is az orosz hatóságokkal szemben.

A lubavicsi rebbe és amerikai hívei levelezésbe kezdtek, melyekben különböző témákat érintve kérték a rabbi véleményét. Ráv Joszéf Jichák a mindennapi zsidó élet egyik esszenciájának tartotta, hogy a szentéletű őseink hagyományaihoz ragaszkodjunk, és azokat ne csak megőrizzük, de tovább is adjuk a következő nemzedékeknek.⁷

1928. május 11.

ZSIDÓ UJSÁG

7

A lubawitsi Rebbe levelezéséből

A „Zsidó Ujság” múlt számában közölt és az amerikai zsidóság új feladatsíráról szóló cikkkel kapcsolatban egy olvasónk értékes füzetet küldött nekünk. A füzet címe »Kiszívó Kojdes: és azokat a leveleket tartalmazza, amelyekkel a lubawitschi rebbe küldte...«

között... Ellenzi éppen ezért a világi műveltséget is...

¹ „Hírek – A lubavicsi csodarabbi halála”, *Egyenlőség* (1920), 39. évf. 34. szám, 11. o.; ² „Chabad”, *Egyenlőség* (1925), 44. évf. 11. szám, 8. o.; ³ „Legenda a lubavicsi Rabbiról”, *Egyenlőség* (1925), 44. évf. 47. szám, 9. o.; ⁴ „A lubavicsi rebbe az orosz viszonyokról”, *Zsidó Ujság* (1927), 3. évf. 48-49. szám, 7. o.; ⁵ „Hírek – A lubawitschi rabbi antik menórája”, *Zsidó Ujság* (1928), 4. évf. 19. szám, 11. o.; ⁶ „Hírek – A lubawitschi rebbe ünneplése”, *Zsidó Ujság* (1928), 4. évf. 27. szám, 12. o.; ⁷ „A lubawitsi Rebbe levelezéséből”, *Zsidó Ujság* (1928), 4. évf. 18. szám, 7. o.

SÓS HERING ÉS KÁPOSZTA

– mit ettek az első haszidok?

Az oroszországi zsidóság konyhaművészete egyaránt tartalmaz helyi, szláv – lengyel, ukrán, orosz – elemeket és azokat az ételféleségeket, melyeket a Nyugat-Európából az évszázadok során kelet felé vándorló-menekülő zsidók vittek magukkal korábbi otthonaikból. Ez utóbbiakat aztán a helyi körülményekhez, az elérhető élelmiszerekhez igazították és a gyakran igencsak szerény lehetőségeiknek megfelelően alakították. A Rebbe jorcájtja alkalmából a haszidizmus születési helyének gasztronómiáját térképezzük fel. *DÉNES ANNA ÍRÁSA*

AZ OROSZ ZSIDÓSÁG GYÖKEREI

Amikor 1772-ben Oroszország elfoglalta Ukrajna, Litvánia és Lettország akkor még Lengyelországhoz tartozó részeit, az ezeken a területeken élő, nagyszámú zsidó közösség hirtelen orosz alattvalóvá lett. Korábban Oroszországban nem élhettek zsidók, az oroszországi zsidóság első közösségei tehát valójában a lengyelországi zsidóság folytatását jelentették. Hozzájuk csatlakoztak később a nyugat felől érkező, pl. Német- vagy Franciaországból, illetve egyéb lengyel területekről származó zsidók. E közösségek mind magukkal hozták különféle fogásaikat és étkezési szokásaikat, és ezekből áll össze az a konyhaművészet, melyet az oroszországi zsidók konyhájának nevezhetünk.

A lengyel és orosz főzési hagyományok meglehetősen közel állnak egymáshoz, mivel az alapvető élelmiszerek mindkét régióban ugyanazok, és a zsidó konyhaművészet kevésben tér el a befogadó ország konyhájától. Ponty és sós hering, savanyú káposzta, nehéz, sötét, földes ízű rozskenyerek, valamint ecetes uborka, bab- és lencselevesek, a mindent meggyógyító csirkeleves vagy a palacsintafélék mind e területek jellegzetes étki. Ízesítőként is szinte ugyanazokat az összetevőket használják: tejfölt, kaprot, köménymagot, mákot. A sűrű, meleg, laktató levesek szintén e tájegységek jellegzeteségei közé tartoznak.

A kemény, hideg, kegyetlen telek számos növény termesztését lehetetlenné teszik, így sokszor az árpa, a tönköly, a gyökérzöldségek és a káposzta volt az, amivel túl kellett élni a telet. Sok gyümölcs viszont bőségesen termett: alma, szilva, körte, cseresznye, valamint egres, ribizli és málna, így nem csoda, ha az édességek mellett ezek is utat találtak a levesekbe, szószokba, sőt húsételekbe is.

A TÚLÉLÉS ZÁLOGA: A KRUMPLI ÉS A KÁPOSZTA

Mindeközben a krumpli egyre elfogadottabbá, sőt kedveltté vált, és a XIX. században számos, végtelenül elszegényedett zsidó család számára jelentette a mindennapi betevőt a rozskenyér és a hagyma mellett, azt a táplálékot, mely biztosította számukra a tél átvé-

szelését, vagyis a túlélést. Ezt aztán többféleképpen is elkészítették, magában vagy hagymásan, egészben vagy összetörve, és ha akadt, tejfölt is adtak hozzá. Meg lehetett sütni vagy főzni, és ezeket az eljárásokat lehetett alkalmazni a krumplin héjastul vagy az után, hogy kissé

Zsidó boltosok Liddában (ma Fehéroroszország), az I. világháború idején

lekapargatták a héját (meg nem hámozták, kár lett volna a héjjal együtt lepucolt krumpliért). Készítettek belőle kuglit (reszelt, sült krumpli), latkeszt (ugyanaz olajban kisütve), loksnt (tésztát) és édes pudingot is. Az olcsó és egész évben elérhető káposztából készített, szintén jellegzetesen kelet-európai savanyú káposzta kitűnő vi-

Dvinski (ma Daugavpils, Lettország) piac

taminforrás volt a szegényebb családok számára is, és jól kiegészítette a mindenbe belefőzött krumplit.

AHÁNY HÁZ, ANNYI GEFILTE FIS

Az általános egyezések mellett természetesen minden tájegységnek megvoltak a maga jellegzetességei. A lengyel területeken inkább az édes ízeket kedvelték a zöldség-, hal- és hústelekben is, a litvániai zsidók a savanykásabb ízek felé hajlottak, az oroszországi zsidók pedig nagyon kedvelték a befogadó ország híres levesét, a borstot, valamint a kásává főzött gabonát, palacsintákat és egyéb kenyérféléket. A borst alapjául szolgáló cékla szintén fontos vitaminforrás és alapanyag volt az egész régióban, a leves mellett kedvelt felhasználási formája volt a chrein: a főtt reszelt céklából és tormából készült savanyúság.

E különbségeket mi sem példázza jobban, mint a gefilte fis, az askenáz zsidó konyha egyik legjellegzetesebb fogása, a szombatra készített töltött hal. Szokás a szombati étkezések során halat felszolgálni, a halfogyasztás azonban nehézségekbe ütközik sábeszkor, mivel előfordulhat, hogy véletlenül elkezdjük kiszedegetni a szálkát a halból, ami a válogatás szombati tilalma alá esne. E problémára kiváló megoldást jelent a bőrből kibontott, megdarált, majd tojással, fűszerekkel ízesített töltelék. Ezt korábban visszatöltötték a bőrbe (innen a gefilte fis elnevezés), később azonban magában, zöldségekkel egy kis vízben megfőzve vagy megsütve fogyasztották. A nyugat-európai, a lengyel és a nyugat-ukrajnai töltött hal édes ízű, mivel a só mellett jó adag cukrot is kevernek a darált halhúshoz. A litvániai és oroszországi zsidók töltött hala vagy haltölteléke azonban egyáltalán nem édes, mivel a legfontosabb fűszere a bors.

A VILNIUSI ZABÁLÓK

Az oroszországi, illetve általában a kelet-európai zsidó közösségek konyhájának fontos eleme, hogy jellemzően végtelenül elszegényedett közösségekről beszélünk

még a XX. század első felében is. Olyan közösségekről, amelyekben egyáltalán nem volt ritka, hogy csak reggel vagy este kerül valami az asztalra. A steti olyan módon gondoskodott a rászorulóiról, hogy ha voltak olyanok, akiknek még szombatra sem jutott kenyér az asztalára, azt legalább kenyérrrel, valamint egy kis hallal kiegészítették. A zsidóknak meg kellett tanulniuk abból élni, amijük volt, ahogy Sólem Áléchem írta Tejes ételek című novellájában:

„Vegyük például a limonádét. Vajon kóstoltak-e már Önök limonádés kenyeret? Próbálják ki egyszer, de csakis abban az esetben, hogy először alaposan kiéheztetik magukat, hogy már szinte elájulnak, és a kezük reszket, és a lábaikban futó vénák összeesnek. Csakis akkor érezhetik át valójában, milyen érzés lehet a mennyekben lenni.”

A falusi zsidók, különösen az orosz birodalom legszegényebb, litvániai régióiban a városi zsidókat „Vilna noser”-eknek, vilniusi zabálóknak nevezték, mivel ők többnyire megengedhettek maguknak olyan luxus élelmiszereket, mint a hal, a sajt, a csirke, a vaj, sőt még kenyeret is ehettek hétköznap, nem csak szombaton – írta Hirsch Abramovitz, a háború előtti Vilnius egy zsidó színdarabírója.

A LEGZSIDÓBB EGYTÁLÉTEL, A KUGLI

Ahogy fent említettük, a krumpli volt az oroszországi zsidók konyhájának legfontosabb eleme és túlélésük záloga. Jellegzetes zsidó étel a belőle készített kugli, mely eredetileg a közösség pékségében melegen tartott sólet alsó rétege volt, de később önálló helyet kapott a szombati étlapon. A kugli (eredeti jiddis szóval kugel) sokféle összetevőből: gabonafélékből, tésztából, zöldségekből is készülhet, melyeket hagymával, sóval, borssal ízesítenek és sütnek meg egytálételként. A leggyakoribb mégis a krumplikugli, mely ízesíthető sóval, borssal, nyers vagy előre üvegesre párolt hagymával. Nem túlságosan mély, tűzálló tálban sütik meg, majd kockákra vágva kínálják kidusokon, szombat déli ebédeken.

KRUMPLIKUGLI

Párve

12 közepes méretű krumpli; 6 tojás; 2 hagyma; 2/3 pohár liszt; ¼ pohár olaj; Fűszerek: só, bors, ízlés szerint; 1 kk. sütőpor (elhagyható)

A krumplit finomra reszeljük, átmoszuk és lecsepegtetjük. A tojásokat egyesével feltörjük, és miután megbizonyosodtunk arról, hogy nem véresek, a reszelt krumplihoz adjuk. A többi hozzávalót is a tálba tesszük, és alaposan összekeverjük. Egy előmelegített közepes méretű tűzálló tálal óvatosan kiolajozunk, beletöltjük a keveréket, és 180 fokon, letakarás nélkül, másfél-két óra alatt készre sütjük a kuglit. Ha nagyon pirulna a teteje, takarjuk le alufóliával.

EGY EMBER, AKI MEGVÁLTOZTATTA A VILÁGOT

GONDOLATOK A REBBE ÖRÖKSÉGÉRŐL

Huszonöt éve, hogy távozott erről a világról a hetedik lubavicsi Rebbe, vagy egyszerűen csak a Rebbe, ahogy az egész világon ismerték és ismerik a mai napig, vallásos és nem vallásos körökben egyaránt. Aligha akad olyan ember, aki, ha ismeri a Rebbe életművét, ne értene egyet abban, hogy Menachem Mendel Schneerson rabbi gyökeresen változtatta meg nem csak a zsidó világot, de a világot teljes egészében. A Rebbének sikerült újra fényt gyújtania a holokauszt traumája után reményt vesztek lelkében, amikor a zsidóság büszke megélése úgy tűnt, soha nem lesz realitás többé. MEGYERI ANDRÁS JONATÁN ÍRÁSA

Akik nem ismerik a Rebbe életművét, talán nem is tudják, hogy a zsidóság mai arculatának mennyire meghatározó alkotója, formálója és vezetője volt az 1994. június 12-én, a zsidó naptár szerint 5754. támuz 3. napján lelkét a Teremtőnek visszaadó, szentéletű mester. Egy vezető halála általában betölthetetlen űrt hagy maga után, azonban a Rebbe munkássága, csodás módon, nem hogy alább hagyott, de még nagyobb intenzitással és még látványosabb eredménnyel zajlik, így negyed századdal elmúlása után.

A Tórához fűzött egyik magyarázatában Rási (*Slomó ben Jicchák rabbi*, 1040-1105) azt mondja: „Mózes egy a zsidó néppel és a zsidó nép egy Mózessel, ami azt az üzenetet hordozza, hogy a nép vezetője magában foglalja a teljes népet; a vezető minden!” (*Rási magyarázata 4Mózes 21:21-hez*). A Midrás irodalom ehhez fűzhető gondolatot fogalmaz meg, amikor azt mondja: „Nincs olyan nemzedék, amelyiknek ne lenne Mózesé” (*Brésit Rábá*, 56:7.), a zsidó miszticizmus, a kabbala alapműve a Zohár ezt akként értelmezi, hogy: „Minden nemzedékben jelen van Mózes lelke, aki az adott generáció vezetőjében ölt testet” (*Tikuné Zohár*, *Tikun* 69., 114:1.). A mi nemzedékünk Mózesé kétség kívül a lubavicsi Rebbe volt.

VILÁGLÁTÁS

A lubavicsi hászid filozófia egyedi megvilágításba helyezi a micvák (parancsolatok) megtartásának fontosságát. Korábban széles körben kevésbé ismert módon hirdeti, hogy minden cselekedetnek kozmikus jelentősége van nem csak a cselekvő, de az egész univerzum, ha úgy tetszik, a teljes Teremtés szempontjából. Mint ahogy egy óraszerkezetben minden fogaskerékre, csavarra és alkatrésze elengedhetetlenül szükség van, hogy a szerkezet precízen működjön, ugyanúgy szükség van minden egyes emberre, kicsire és nagyra, fiatalra és aggastyánra, nőre és férfira ahhoz, hogy a teremtés műve betöltsen isteni célját.

A „KÖZELIK” MÉG KÖZELEBB HOZÁSA

A Rebbe számára nem volt vallásos vagy nem-vallásos zsidó. Nem érezte fontosabbnak egyik zsidót sem a másikkal, egy-

NÉVJEGY

MEGYERI ANDRÁS JONATÁN

- SZÜLETETT: 1976
- FOGLALKOZÁSA:
médiászakember
- CSALÁD: házaspár,
öt gyermek apukája

aránt szeretett mindenkit, és erre a feltétlen szeretetre hívta fel mindannyiunk figyelmét. Bár kétségkívül a Rebbe indította el a felvilágosodás utáni és a holokauszt örökre józanító traumája miatt hitétől és hagyományától eltávolodott zsidók „visszaterelését” őseik Istenéhez, a mozgalmat mégsem a „távollevők” közelebb hozásaként értelmezte, hanem a „közelik” még közelebb hozásaként. Teljes szívvel hitt ugyanis abban, hogy a zsidó lélek mélyén szunnyadó szikra, a zsidó lélek isteni mivolta nem engedi, hogy az valóban elszakadjon Istentől akkor sem, ha a tisztánlátást mindenféle külső befolyások gátolják. A feladat mindösszesen annyi, hogy egy kis rést nyissunk lelkünkben és a benne rejlő isteni energia ösztönösen vonzódik Teremtőjéhez.

KAMPÁNYOK

A Rebbe a „mainstream” zsidóság számára eladdig ismeretlen módon ösztönözte hittestvéreit minden micva megtartásának fontosságára. Nem feltétlenül számít, hogy az illető „vallásos” e vagy sem, tartja e a mindennapokban a parancsolatokat vagy sem. Az a legfontosabb, amit az adott pillanatban cselekszünk. Még akkor is, ha valószínűsíthető, hogy az illető tegnap nem teker imaszíjat és holnap se fog, attól még ma igenis fontos, hogy megcselekedje ezt az ősi micvát. A Rebbe számára a Talmud azon tanítása, miszerint az embernek akként kell cselekedeteire tekintenie, mint egy mérleg két serpenyőjében lévő jó és rossz cselekedetek állására, így minden pozitív cselekedet a jó irányba billenti a mérleget, nemcsak az egyének szintjén volt nagyon is valós meglátás, hanem az egész emberiség szempontjából is (*Mose ben Maimon, a Maimonidesz döntvénye a Babilóniai Talmud, Kidusin traktátus 40b alapján*). Sosem tudhatjuk, hogy pont még egy jó cselekedetre, egy kedves szóra, egy figyelmes pillanatra, egy segítő kézre vagy más micvára van-e szükség ahhoz, hogy a világ végre részesüljön a végleges megváltásban. Ez a szemlélet a Rebbe minden tanítását és cselekedetét átszötte, talán ezért is indított tíz kampányszerű akciót, melyekben olyan micvákat és életmódbeli változtatásokat sürgetett, melyek nem csak az adott pillanatra hatottak pozitívan, de jó irányba befolyásolhatják a zsidó emberek mindennapjait, biztosítják a hagyomány láncolatának jövő generációiban történő folytonosságát és alapjában képesek az ember jellemét megváltoztatni.

A MEGVÁLTÁS SÜRGETÉSE

A Rebbe számára a Messiás nem valamiféle elvont, kétezer évnyi száműzetés megpróbáltatásai után egzotikus, azonban nem valós álom volt, hanem nagyon is kézzelfogható realitás. A Rebbe bátran tanította az egész világnak, hogy a megváltás a küszöbön van és mindannyiunk felelőssége, hogy minden tőlünk telhetőt megtegyünk a Megváltó eljövetele érdekében, hiszen rég elmúltak azok az idők, amikor a megváltás az emberek esetleges bűnei miatt késlekedett. A mi nemzedékünk az utolsó, hirdette a Rebbe, és mint ilyen, rendkívüli feladat hárul ránk, hogy „betesséküljük” a Megváltót, hogy végre harmónia és békeség legyen a világon, hogy megteljen a Föld valódi Istentudattal, ahogy a próféta írja: *„Mert megtelik majd a Föld Istentudattal, miként a tenger medencéjét a víz borítja”* (Ézsaiás 11:9.).

CHÁBÁD KÖZPONTOT A VILÁG MINDEN OLYAN PONTJÁRA, AHOL AKÁR EGY ZSIDÓ IS VAN

A Rebbe számára, mint ezt korábban is írtam, senki sem volt nélkülözhető. Akárhon is legyen a világon, a Föld bármelyik szegletében, nem hagyhatjuk magára és segítenünk kell őt is a hagyományaink megőrzésében. Ebből a megfontolásból küldött a Rebbe küldötteket a világ minden pontjára, ahol akár egy zsidó is fellelhető, akik a Teremtő nagyköveteként nyújtanak támogató segítséget mindenkinek, akinek szüksége van rá. A Chábád küldöttek és a Chábád házak mára márkanévvé váltak. Olyan szimbólummá, mely egyet jelent a zsidó gondoskodással és egy talpalatnyi „szentfölddel” bárhol a világon. A Rebbe víziója egyedülálló és forradalmi volt, mely gyökeresen változtatta meg a zsidó „térképet”, sok ezer központ és küldött működik a Föld minden szegletében.

Külön érdekesség, hogy a „sliách” mozgalom a Rebbe halála után, ha lehet, még nagyobb „sebességre kapcsolt”, bizonyára megnyugvás a Rebbének az Mennyekből letekinteni a közel hatezer küldöttre, akik mind kényelmük és sokszor biztonságuk és jólétük kockáztatásával látják el szent feladatukat.

MINDENKINEK DOLGA VAN

A felelőség a közösségen áll, hirdette a Rebbe. Ő magát, szerényen, csak egyfajta iránytűnek aposztrofálta, hiszen úgy tartotta, hogy az igazi vezető nem követőket gyűjt, hanem vezetőket képez. Mindenki a saját territóriumán felelős vezető kell legyen, akár otthonában, munkahelyén, barátai vagy szerettei környezetében. Ehhez erőt az a feltétlen hit és bizalom kell adjon, amivel a Rebbe hitt minden egyes zsidóban.

MINDEN EMBER, ZSIDÓ ÉS NEM-ZSIDÓ EGYARÁNT

Azt, hogy a Rebbe, miközben minden apróságra gondosan ügyelt, sosem tévesztette szem elől a „big picture-t”, mi sem mutatja jobban, mint az a tény, hogy kifejezetten fontosnak tartotta a nem-zsidó világ edukációját az Istentudat kialakításában és formálásában. A Teremtő számára minden teremtmény fontos és mindenkivel célja van. Ebből a megfontolásból tartotta elengedhetetlenül szükségesnek a „Noachiták hét törvényének” hirdetését a nem-zsidók körében, hiszen az Istenhit, a bálványimádás riasztó mételye, az élet feltétlen feljebbvalósága, az igazságos társadalom, a moralitáson alapuló szexuális élet, a teremtmények és mások tulajdonának tisztelete és védelme mind-mind alapvető és univerzális értékek.

A CHÁBÁD MOZGALOM „KÉZJEGYE” A ZSIDÓSÁG MINDENNAPJAIBAN

Talán sokan nem is tudják vagy észre sem veszik, hogy a Rebbe egyik-másik „kampányeleme”, illetve sok-sok Chábád szokás normatívává vált a judaizmus mindennapi gyakorlatában. A mai világ elképzelhetetlen a Chábád házak hálózata nélkül, hiszen bárhol járunk a világon, majdnem mindenhol megtalálható egy lubavicsi küldött és egy infrastruktúra, ahol nem csak zsinagóga működik, de segítik a turistákat a helyi viszonyok közti eligazodásban, illetve az odalátogató számára kóser étkezést és ki tudja még hányféle „szolgáltatást” nyújtanak.

A Rebbe a '60-as években kezdte sürgetni a zsidó nőket és asszonyokat, hogy ügyeljenek a szombati gyertyák meggyújtásának szükségességére olyannyira, hogy ezt az ősi, gyönyörű szokást a lányok már 3 éves korukban kezdjék el. Azóta ez a szokás majd' minden szombati gyertyát gyújtó családban elfogadott normává vált.

A REBBE ÖRÖKSÉGE

A Rebbe fizikai halála egyáltalán nem jelenti a Rebbe életművének végét. Sőt! Cselekedeteink, felelős és a hagyományokhoz, illetve értékeinkhez hű életvitelünk továbbviszik azt a lángot, melyet a hetedik lubavicsi Rebbe, korunk Mózesre örökölt hagyott ránk, és amelynek őrzése korunk kihívásai mellett nem könnyű, azonban rendkívüli szépséggel és áldással bíró feladat.

**זכר צדיק וקדוש לברכה!
Legyen igaz és szent emléke áldássá!**

Elisa védelmet nyújtó tfilinje

DÉNES ANNA MESÉJE

ILLUSZTRÁCIÓ: TAUSZ GÁBOR EZRA

A Tórában azt parancsolta Isten a zsidóknak, hogy kössék a homlokuk fölé és a karjukra Isten szavait, hogy emlékezzenek azokra. Ez a tfilin: két bőrből készült kis doboz, amit a férfiak a karjukra és a fejükre kötnek a reggeli imádkozáshoz. A kis dobozokban tekercsek vannak, rajtuk a Tóra néhány mondata. A tfilint azóta is nagy becsben tartják a zsidók és a történelem során sok-sok csodás esemény történt vele kapcsolatban. Ezek közül olvashattok most egyet.

Valamikor, réges-régen élt egy ember Izrael földjén, úgy hívták, hogy Elisa. Különösen szerény és tiszta ember hírében állt, és a környezete tisztelte-szerette őt. Elisa olyan korban élt, amikor a rómaiak uralkodtak Izraelben, és megtiltották a zsidóknak, hogy a Tóra micváit betartsák. Sőt, nemcsak megtiltották, de szigorúan meg is büntették azokat, akik szombatot tartottak, Tórát tanultak vagy tfilint hordtak. Elisa azonban bízott az Örökkévalóban, és különös figyelmet fordított arra, hogy a tfilinjét a lehető legpontosabban helyezze el a homloka felett és a teste a lehető legtisztább legyen, amikor a tfilin rajta van.

Egy szép napon
Elisa, szokása
szerint,

karján és fején a tfilinjével, városa utcáin sétált. A tanháza igyekezett éppen vagy beteget akart meglátogatni, azt már nem tudjuk, a lényeg az, hogy Elisa akárhová ment, rajta volt a tfilinje. Ehhez igen nagy bátorság kellett, mert a római katonák bármikor megláthatták őt, és akit tfilin-nel a homlokán rajtakaptak, annak nem kegyelmeztek.

Egyszer csak azonban valaki érdes, rekedt hangon rákiáltott a szentéletű Elisára: „Mi van rajtad? Fordulj csak meg! Ide gyere, de rögtön!” Elisa erre rögtön az ellenkező irányba kezdett szaladni, ám a római katona – mert ki más lehetett volna, akinek feltűnt, hogy ez a zsidó ember esetleg ellenszegült a rómaiak parancsának – szélsébesen futott utána. Villogó szeme semmi jót nem jósolt az ártatlan zsidó ember számára.

Elisa befutott a piacra, és az árusok asztalai, a piac zezugai között próbált elmenekülni üldözője elől. Ám semmi nem segített, és Elisa belátta, hogy nincs mit tenni, a római katona hamarosan utoléri őt. Ekkor hirtelen lekapta a fejéről a tfilint – a rómaiak csak a homlokra kötözött szíjak viselését tiltották meg, a karra kötöttet nem büntették – és egy gyors mozdulattal a kezébe rejtette. Épp időben, mert haragos üldözője már a sarkában járt, hogy lecsapjon rá. Ám ekkor meglátta, hogy a zsidó férfi homlokán semmi sincsen. Így hát dühösen rákiáltott: „Azt látom, hogy a fejedben nincs semmi! De vajon mit rejtegetsz a kezervedben? Csak nem egy fejre való bőrdobozkát, amiről megparancsoltuk nektek, hogy ne használjátok?”

Elisa szemrebbenés nélkül az válaszolta: „Galambszárnyak vannak a kezem között.” – „Mutasd!” – ordított rá a római katona. Elisa szétnyitotta a két tenyerét, és csoda történt! A fejre való tfilin helyett egy pár hófehér galambszárny feküdt a tenyerén. A római katona eltátotta a száját is, úgy bámulta a szárnyakat. Meg mert volna esküdni rá, hogy a zsidó ember fején korábban azt a dobozkát látta, amiről ugyan ő maga még csak nem is sejtette, hogy micsoda, de ha maga a Cézár tiltotta meg nekik a viselését, akkor ő igazán nem tehetett mást, mint hogy megbünteti azt, aki ennek ellenszegül.

Ettől kezdve úgy nevezték Elisát, hogy Elisa báál knáfáim – a szárnyas Elisa. Még jobban odafigyelt a tfilin micvájára és arra, hogy a lehető legtisztább legyen. Hiszen azért tett vele csodat az Örökkévaló, mert olyan pontosan betartotta a tfilin parancsolatát. Ahogyan a galamb védelmezi a kicsinyeit, úgy védelmezik a Tóra parancsolatai Izrael népét. Másként: ahogyan a galamb szárnyai védelmezik a galambot, úgy védelmezik az Istentől kapott micvák a zsidókat.

Legyen a mi otthonunk az Ön otthona!

A színvonalas idősotthon képes eleget tenni a sokszínű elvárásoknak.

Hegedüs Györgyné, Róza néni
2003 óta a csepeli otthon lakója

Visky Éva néni
2001 óta a csepeli otthon lakója

Lőrinczi Andrásné, Tilda néni
2001 óta a csepeli otthon lakója

**Nekem az öngondoskodás a legfontosabb!
A döntésnél elsődleges volt**

- » a függetlenség, önállóság megőrzése,
- » a biztos lakhatás,
- » a mindennapi terhektől mentes élet,
- » az egészségmegőrző szolgáltatások,
- » a támogató közösség.

**Nekem az aktív pihenés a legfontosabb!
A döntésnél elsődleges volt**

- » az egészség megőrzését támogató szolgáltatások,
- » a saját, légkondicionált kirándulóbusz,
- » a kirándulóprogramok országszerte,
- » a szabadidő hasznos eltöltésének sokszínűsége közösségben.

**Nekem a társas kapcsolatok a legfontosabbak!
A döntésnél elsődleges volt**

- » a családi légkör,
- » a támogató közösség,
- » az intézmény falain belül zajló aktív társasági élet,
- » az intézményen kívüli kapcsolatépítés és
- » az új barátságok kötésének lehetősége.

Jöjjön, nézzen be hozzánk! Várjuk jelentkezését:

06 1 510 00 17

www.olajagotthonok.hu

A fenti képek marketingcéllú hozzátételhez a jogosultak előzetesen írásbeli engedélyüket adták hozzájárultak

Judaizmus gyorstalpaló

Ismerkedj meg jobban saját gyökereiddel, a különböző zsidó hagyományokkal, misztikával és tanuld meg a héber olvasás alapjait!

Tóra és Talmud
Háláchá – Zsidó jog
Kabbala
Antiszemitizmus
Zsidó ünnepek
Kóser étkezés
Házasság

JÚLIUSI NAPKÖZIS TÁBOR

Jelentkezz most!
+36 70 338 26 17
ovoda@zsido.com
www.zsidoiskola.hu

07.01-19.

8-16 ÓRÁIG

3,5-7 ÉVES KORIG

kirándulások, medencézés,

kézműves foglalkozások

80.000 Ft/3 hét

Helyszín:
Bét Menáchem Óvoda

NYÁRI TÁBOR

A világ legjobb nyári tábora.
Regisztrálj, hogy le ne maradj!

Részvételi díj:
65.000 Ft

07.17-26.

Badacsonytomaj
MAZSÖK ÜDÜLŐ

Jelentkezz most!
alefkids1@gmail.com
www.alefkids.hu
+36 30 545 1864

SUN & FUN JEWISH DAYCARE

08.05-30.
NYÁRI ANGOL NAPKÖZI

Egy hónap: 140.000 Ft
Egy tetszőleges hét: 50.000 Ft